دىنىمىز ئىسلام، مىللىتىمىز تۈرك
ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستان

شەرقىي تۈركىستان ياشلىرى

ئايلىق سىياسى گېزىت (ھەقسىز)

1993 - يىل 10 - ئاي (5 - سان)

Doğu Türkistan Gençleri

AYLIK SIYASI GAZETE

« شەرقىي تۈركىستان ياشلار بىرلىكى » خىتابنامىسى

بۈيۈك كوممۇنىزم لاگېرىنىڭ چۈكۈشى بىلەن دۇنيا جۇغراپىيىسى يېڭىدىن شەكىللىنىپ، كۆپلىگەن مۇستەملىكە مىللەتلەر ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش ھوقۇقىغا ئىگە بولدى، بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى ئىنسان ھەقلىرى ئومۇمى باياننامىسىنىڭ روھى بىلەن، دېموكراتىيە ۋە ئىنسان ھەقلىرى، پۈتۈن دۇنيادىكى تىنچلىق ۋە تەرەققىيلىكنى سۆيگۈچى خەلقنىڭ ئورتاق شوئارىغا ئايلاندى!

مۇشۇنداق بىر تارىخى ۋەزىيەتتە، ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستان تېخىچە مۇستەملىكىچى قىزىل چىننىڭ ئىشغالى ئاستىدا مۇستەملىكە ھالەتتە ياشىماقتا. كۈندىن - كۈنگە كۈچىيىۋاتقان سىياسى ۋە مىللىي زۇلۇم شەرقىي تۈركىستان خەلقىنى ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش ۋە ئەركىن ياشاش ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلماقتا!

تارىختىن بېرى مۇستەقىل ياشاپ كەلگەن ۋە دۇنيا مەدەنىيىتىگە شانلىق تۆھپىلەرنى قوشقان شەرقىي تۈركىستان خەلقى، مەيلى مانجۇلار دەۋرىدە بولسۇن، مىللەتچى چىن دەۋرىدە بولسۇن ياكى ھازىرقى قىزىل چىن دەۋرىدە بولسۇن، مىللىي مۇستەقىللىق كۆرەشلىرىنى بىرمۇ توختىتىپ قويغىنى يوق!

بولۇپمۇ قىزىل چىن شەرقىي تۈركىستاننى ئىشغال قىلغاندىن بېرى، شەرقىي تۈركىستان خەلقى چىن مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ۋەھشىيانە زۇلۇملىرىغا قارشى قەھرىمانلارچە كۆرەش قىلدى. شۇنداقلا، ئۆزلىرىنىڭ دېموكراتىيە ۋە ئەركىنلىك ئۈچۈن ئېلىپ بارغان ھەققانى كۆرەشلىرى سەۋەبىدىن، مۇستەبىت قىزىل چىن ھاكىمىيىتى تەرىپىدىن ياۋۇزلارچە باستۇرۇلۇپ، ئىنسان ئېيتقۇسىز دەرىجىدە ئازاپ ۋە ئىسكەنجىگە ئۇچراپ كەلمەكتە. كوممۇنىستلارنىڭ تۈرمىلىرى ئەركىنلىك ۋە دېموكراتىيە تەلەپ قىلغان خەلقىمىز بىلەن لىق تولدى!

(داۋامى 2 - بەتتە)

باش ماقالە

پىتنە - پاساتچىلار ئەمدى بازار تاپالمايدۇ

ئىسمى ئۈچۈن ۋەتەندىن ئايرىلدۇق؟

خۇددى مەشھۇر ئىنقىلابچىمىز مۇھەممەت ئىمىن بۇغرانىڭ ئېيتقىنىدەك، «ۋەتەن ئۈچۈن ۋەتەندىن ئايرىلدۇق!».

دېموكراتىيە ۋە ئىنسان ھەقلىرى پۈتۈن دۇنيا خەلقىنىڭ ئورتاق شوئارىغا ئايلانغان، قىزىل چىن يېڭى دۇنيا ۋەزىيىتىنىڭ بېسىمى ئاستىدا زاۋاللىققا يۈز تۇتۇۋاتقان، ۋەتەن ئىچى ۋە سىرتىدىكى شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ مىللىي مۇستەقىللىق كۆرەشلىرى كۈندىن - كۈنگە كۈچىيىۋاتقان بۈگۈنكى تارىخى شارائىتتا، «شەرقىي تۈركىستان ياشلار بىرلىكى»نىڭ قۇرۇلۇپ رەسمى ئىشقا كىرىشكەنلىكى، زور تارىخى ئەھمىيەتكە ئىگە بىر ئىش!

كىشىنى كۈچلۈك ھاياجانغا سالىدىغىنى شۇكى، ۋەتەن ئىچى ۋە سىرتىدىكى بىر قىسىم ۋەتەنپەرۋەر ياشلارنىڭ ئورتاق ئاۋازى قوشۇشى ۋە خەلقئارا «شەرقىي تۈركىستان مىللىي قۇرۇلتىيى» ئىجرائىيە كومىتېتىدىكى ياش ئەزالارنىڭ بىۋاستە رىياسەتچىلىكىدە، بۇيىل 4 - ئاينىڭ 9 - كۈنى رەسمى قۇرۇلغان «شەرقىي تۈركىستان ياشلار بىرلىكى»، رەئىس ئەنۋەر رەخمانىنىڭ رەھبەرلىكىدە، قىسقا ۋاقىت ئىچىدە

(داۋامى 2 - بەتتە)

شەرقىي تۈركىستانلىقلار مىننەتدارلىق زىياپىتى بەردى

ئۆز خەۋەرچىمىز: 9 - ئاينىڭ 25 - كۈنى، تۈركىيەدىكى ھارماس ئىنقىلابچىمىز ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىن باشچىلىقىدىكى شەرقىي تۈركىستانلىق قېرىنداشلىرىمىز، تۈركىيە، شۇنداقلا ئوتتۇرا ئاسىيا تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرى ۋە بىر قىسىم ئىسلام ئەللىرىگە مىننەتدارلىق بىلدۈرۈش يۈزىسىدىن، ئىستانبۇل شەھىرىدە شۈكران يېمىكى بەردى.

شۈكران يېمىكىگە، تۈركىيەنىڭ دۆلەت ئەرباپلىرى، مىللەت ۋەكىللىرى، تۈركىيەدىكى مەشھۇر زاتلار، ئوتتۇرا ئاسىيا تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرى ۋە بىر قىسىم ئىسلام ئەللىرىنىڭ تۈركىيەدە تۇرۇشلۇق باش ئەلچىلىرى، كونسۇللىرى، شۇنداقلا تۈركىيەدىكى شەرقىي تۈركىستانلىق قېرىنداشلاردىن بولۇپ 200 دىن ئارتۇق كىشى قاتناشتى.

«تۈركىيە» گېزىتىنىڭ دائىملىق مۇخبىرى، شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ ساداقەتلىك دوستى سەرۋەت قاباقلى ئەپەندى بۇقېتىمقى شۈكران يېمىكىگە رىياسەتچىلىك قىلدى.

تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ باش مىنىستىرى تانسۇ چىللەر خانىم، تۈركىيە مىللىي ھەرىكەت پارتىيىسىنىڭ رەئىسى ئالپارسلان تۈركەش ۋە بىر قانچە مىنىستىر، مىللەت ۋەكىللىرى شۈكران يېمىكى مۇناسىۋىتى بىلەن ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىنگە تەبرىك تېلېگراممىسى يوللىدى.

داۋامى 3 - بەتتە

شەرقىي تۈركىستان دەۋاسى ئامېرىكىدا جاكارلانماقتا

«شەرقىي تۈركىستان مىللىي قۇرۇلتىيى» نىڭ ئامېرىكىدىكى باش تەمسىلچىسى غۇلامىدىن پاختا خەۋەر قىلدۇ:

ئامېرىكىدا ئەڭ چوڭ تەسىرگە ئىگە بولغان «ئەسىر مىللەتلەر ھەپتىلىكى» پائالىيىتىدە، شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسى كۈندىلىك ئورۇنغا ئۆتتى.

داۋامى 3 - بەتتە

پىتنە - پاساتچىلار ئەمدى بازارتاپالمايدۇ

باش ماقالە

بېشى 1- بەتتە

تەشكىللى ئاپاراتلىرىنى مۇنتىزىملاشتۇرۇپ، تىزامىنامە ۋە خىزمەت پىروگراممىلىرىنى مۇكەممەل تۈزۈپ چىقىپ، تۈركىيە ۋە ياۋروپانى مەركەز قىلغان پۈتۈن تاشقى دۇنيادا ئومۇمى يۈزلۈك پائالىيەتكە كۆچتى ! « شەرقى تۈركىستان ياشلار بىرلىكى »، ئالدى بىلەن تۈركىيە ۋە شۋىتسارىيەدە ئەنگلىسچە، ئۇيغۇرچە ئىككى خىل تىلدا « شەرقى تۈركىستان ياشلىرى » ناملىق ئۇرگان گېزىتىنى تەسىس قىلىپ، زور مادى قىيىنچىلىق ئاستىدا، ۋەتەن ئىچى ۋە سىرتىدا ماس قەدەم بىلەن تەشۋىقات پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇردى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، ياۋروپادا تىبەت ياشلار قۇرۇلتىيى ۋە ئىچكى موڭغۇل مىللى ئازاتلىق فىرونتىنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن كەڭ دائىرىدە ئۇچرىشىپ، شەرقى تۈركىستاندا ۋاسىتىنى تېخىمۇ كۈچلۈك ئاساسقا ئىگە قىلدى !

ھەممىدىن موھىمى شۇكى، « شەرقى تۈركىستان ياشلار بىرلىكى »، ھازىرغا قەدەر ۋەتەن ئىچىدە مۇنتىزىم كۈچكە ئىگە بولغان، ۋەتەن ئىچى ۋە سىرتىدىكى كۈرەشنى ئىلمى يوسۇندا بىرلەشتۈرگەن تۇنجى خەلقئارا تەشكىلات بولۇپ قالدى !

« شەرقى تۈركىستان ياشلار بىرلىكى » خۇددى ئۆتكۈر خەنجەردەك دۈشمەنلىرىمىزنىڭ يۈرىگىگە سانجىلدى ! بۈيۈك كۈچنى بۆشۈكىدە ئۇجۇقتۇرۇۋېتىش قەستىدە بولغان چىن مۇستەملىكىچىلىرى، دەرھال ۋەتەن سىرتىدىكى قولچوماقلىرى ۋە سادىق غالچىلىرىنى ئىشقا سېلىپ، خەلقىمىز ئىچىدە ھەدەپ پىتنە - پاسات ئۇرۇقى چېچىشقا باشلىدى، بۇ رەزىللىك ھەممىدىن بەك تۈركىيە ئىستانبۇلدا گەۋدىلىك بولدى !

بۇيىل 6 - ئايدا، ئۇرگان گېزىتىمىز « شەرقى تۈركىستان ياشلىرى » گېزىتى ئىستانبۇلدا قانۇنلۇق نەشر قىلىنغاندىن كېيىن، ئىستانبۇل شەھرىگە ئورۇنلىشىۋالغان مىللى مۇناپىقلار، خائىنلار، ۋەتەنسىز تەقۋىچىلار خۇددى پۈتى كۆيگەن توخۇدەك تۇرالماي، ئۇۋىلىرىدىن چىقىپ چىقتى.

تۈركىنىڭ ئاش - تۈزىنى يەپ تۇرۇپ، تۈرككە تۈزكورلۇق قىلغان ۋە چىن مۇستەملىكچىلىرىگە ۋىژدانىنى ھەم ئىمانىنى ساتقان مىللى مۇناپىقلار، ئىستانبۇلنىڭ ھەممىلا بۇلۇڭ - پۇشقاقلىرىدا تىمىسقىلاپ يۈرۈپ، ئىنتايىن زور قىيىنچىلىقلار ئاستىدا تەرتىپ گېزىت چىقىرىۋاتقان ۋەتەنپەرۋەر ياشلىرىمىزنىڭ ئۈستىدىن پىتنە - پاسات تېرىپ، گېزىتىمىزنىڭ ئامما ئىچىدىكى ئىناۋىتىنى يەركە تۈزكەمەكچى بولدى.

بەزىلەر بىزنى، « بۆلگۈنچىلىك قىلىپ، مىللى قۇرۇلتايغا ئۇيۇن ئاتتى » دەپ بىلجىرلىسا، بەزىلەر، « گېزىت چىقىرىپ، خەلقىمىزنىڭ زۇلمىنى ئېغىرلىتىۋەتتى » دەپ چالۋاقىلىدى؛ يەنە بەزىلەر، « گېزىتتە خىتاينىڭ قولى بار » دەپ جۆيلىسە، بەزىلەر، « گېزىتنى ۋەتەندىكىلەرنىڭ ئىسمىغا ئاتاپ ساپتۇ » دېگەندەك پىتنە - ئىغۋالارنى تېرىدى. ھەتتا بەزى مۇناپىقلار، « گېزىت چىقىرىۋاتقان ياشلارھاراق ئىچىدۇ، ناماز ئوقۇمايدۇ » دېگەنگە ئوخشاش يالغان - ياۋىداق سۆزلەرنى ئويدۇرۇپ چىقىرىپ، ۋەتەنپەرۋەر ياشلىرىمىزنىڭ موسۇلمان قېرىنداشلىرىمىز ئالدىدىكى ئابرويىنى تۆكمەكچى بولدى !

كىشىنى ھەممىدىن غەزەپلەندۈرىدىغىنى شۇكى، دەل مۇشۇ پىتنە - پاساتلارنى تېرىغان مىللى مۇناپىقلار تېخىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ، نەچچە مىلليونلىغان قان - قېرىنداشلىرىنىڭ شەرقى تۈركىستاندا چىن تەرىپىدىن دەھشەتلىك ئېزىلىۋاتقانلىقىنى ئېسىدىن چىقىرىپ، بۇيىل 10 - ئايدا ئىستانبۇلدىكى چىن كونسۇللىقىنىڭ دۆلەت بايرىمىنى قۇتلۇقلاش يىغىلىشىغا بېرىپ، بىزنىڭ كۆزىمىزدىن بەرگەن زىياپەتكە قاتنىشىپ، ئۆزلىرىنىڭ نەقەدەر رەزىل، نەقەدەر ئىپلاس، نەقەدەر پەسكەش ئىكەنلىكىنى ئاشكارا نامايەن قىلدى !

ئەمما، مىللى مۇناپىقلارنىڭ بۆلگۈنچىلىك ھەركەتلىرى ۋە پىتنە - پاساتلىرى، ۋەتەنپەرۋەر ياشلىرىمىزنىڭ كۈرەش ئىرادىسىنى قىلچە بوشاشتۇرالمىدى، ئەكسىچە، دۈشمەنگە بولغان ھۇشيارلىقىنى يەنىمۇ ئاشۇردى. تۈركىيىدە ياشاۋاتقان ۋەتەنپەرۋەر خەلقىمىز بىزنىڭ مىللى ھېسسىياتىمىزنى تولۇق چۈشەندى ۋە بىزنى مادىدى ۋە مەنىۋى جەھەتتىن قوللاپ قۇۋۋەتلىدى. سەئۇدى ئەرەبىستان، تۈركىيە ۋە ياۋروپادىكى ۋەتەنپەرۋەر قېرىنداشلىرىمىزنىڭ مادىدى ياردىمى بىلەن، « شەرقى تۈركىستان ياشلىرى » گېزىتى ساغلام، توغرا لىنىيە بويىچە تەرەققى قىلىپ، ۋەتەن ئىچى ۋە سىرتىدىكى ياشلىرىمىزنىڭ ئىدىيىسىگە تەسىر كۆرسىتەلەيدىغان ۋە ئۇلارنىڭ ساداسىنى تولۇق ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرەلەيدىغان مۇكەممەل، كۈچلۈك تەشۋىقات قورالغا ئايلاندى !

نېمە ئۈچۈن شەرقى تۈركىستانلىقلار چىنغا قارشى ئاشكارە پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان تۈركىيىدەك دېموكراتىك بىر دۆلەتتە مىللى مۇناپىقلار شۇقەدەر كۆرەڭلەپ كېتىدۇ ۋە ئاشكارە ساتقىنلىق قىلىشقا جۈرئەت قىلالايدۇ ؟

بۇنىڭ تۈپ سەۋەبلىرى شۇكى، بىز شەرقى تۈركىستاندا ۋاسىتىنى يۈرگۈزۈشتە، خىتايلارنىڭ ئېدىيولوگىيىسى ۋە پىخسىك ئالاھىدىلىكىگە يات ھالدا، غەربىي ئېقىمى بويىچە باشتىن - ئاخىرىسىلىق، يۇمشاق سىياسەت يۈرگۈزۈپ كەلدۇق، بۇنى خىتايلار، « ئاجىزلىق » دەپ چۈشەندى. يەنە بىرى، خۇددى ئەركىن ئالپ تېكىننىڭ ئېيتقىنىدەك، كۈچلۈك بىر تەشكىلات قۇرالمىدۇق، شۇنىڭدەك، ھەقىقى بىر تەلىمات، توغرا بىر سىياسەت، يۈكسەك بىر ستراتېگىيە ۋە يارامىلىق بىر شتاب شەكىللەندۈرەلمىدۇق! ھازىر بۇ پاسسىپ ھالەتكە ئۈزۈل - كېسىل خاتىمە بېرىدىغان زامان كەلدى!

« شەرقى تۈركىستان ياشلار بىرلىكى »، مىللى مۇناپىقلارغا، ۋەتەن خائىنلىرىغا ۋە پىتنە - پاساتچىلارغا شۇنى قاتتىق ئاگاھلاندۇرىدۇكى، سەۋرى - تاقەتنىڭ چېكى بار، پىچاق سۆڭەككە يەتتى ! خەلقىمىز ھامان بىر كۈنى ئۇلاردىن تولۇق ھساپ ئالىدۇ! « شەرقى تۈركىستان ياشلار بىرلىكى »، بۇرۇنقى يۇمشاق قوللۇقنا ۋە يۇمشاق سىياسەتكە خاتىمە بېرىدۇ! مۇستەملىكىچى چىننىڭ كەتمىنىنى چاپقان، ئۇلارنىڭ پايپېقىنى يالىغان ۋە تۈرك مەنپەئەتىگە زىيان يەتكۈزگەن مىللى مۇناپىقلارنىڭ يەنەدا ۋامىلىق كۆرەڭلەپ يۈرۈشىگە ھەرگىز يول قويمايدۇ!

ۋەتەن سىرتىدا ياشاۋاتقان ھەر بىر شەرقى تۈركىستانلىق ئالدى بىلەن ئۆزىگە، « مەن ۋەتەن ئۈچۈن نېمە قىلدىم ؟ » دېگەن سوئالنى قويۇشى كېرەك، بۇيىل 93 ياشقا كىرگەن، ئىككى كۆزىدىن ئايرىلغان ئۇلۇغ ئىنقىلاپچىمىز ئەيسا يۈسۈپ ئالپ تېكىن، ھېلىمۇ ھەم ئەنە شۇ ئادىمىدىنە ئۆزىدە پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ۋەتەن، مىللەت دەۋاسىنى يۈرگۈزۈپ كەلمەكتە، ۋەتەن ئەنە شۇنداق ۋەتەنپەرۋەر ئىنسانلارغا مۇھتاج. بىز ئەيسا ئەفەندىمنىڭ كۈرەش ئىرادىسىگە ۋارىسلىق قىلىپ، بارلىقىمىزنى ۋەتەن، مىللەتكە ئاتىغىنىمىزدىلا، ئاندىن كۆزلىگەن كۈرەش نىشانىمىزغا يېتەلەيمىز !

« شەرقى تۈركىستان ياشلار بىرلىكى » خىتاپنامىسى

بېشى 1- بەتتە

ۋەتەن ئىچى ۋە سىرتىدىكى شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ مىللى مۇستەقىللىق ئۈچۈن ئېلىپ بارغان ھەققانى كۈرەشلىرىنى قوللاش ۋە داۋاملاشتۇرۇش، 1992- يىلى 12-ئايدا ئىستانبۇلدا ئۆتكۈزۈلگەن « خەلقئارا شەرقى تۈركىستان مىللى قۇرۇلتىيى » قوبۇل قىلغان قارارلارنى ھەقىقى تۈردە ئىجرا قىلىش مەقسىدىدە، شەرقى تۈركىستاننىڭ ئىچى ۋە سىرتىدىكى ۋەتەنپەرۋەر دېموكراتىك ياشلار، « شەرقى تۈركىستان ياشلار بىرلىكى » نى قۇرۇپ چىقتۇق. بۈگۈن پۈتۈن دۇنياغا، « شەرقى تۈركىستان ياشلار بىرلىكى » نىڭ قۇرۇلۇپ خىزمەتكە كىرىشكەنلىكىنى رەسمى جاكالايمىز !

« شەرقى تۈركىستان ياشلار بىرلىكى »، دېموكراتىيە ۋە ئىنسان ھەقلىرىگە ھۆرمەت قىلغان ئاساستا، ۋەتەن ئىچى ۋە سىرتىدىكى شەرقى تۈركىستانلىق قېرىنداشلىرىمىز بىلەن بىرگە، شەرقى تۈركىستاننىڭ مىللى مۇستەقىللىقى ئۈچۈن ئاخىرغىچە كۈرەش قىلىدۇ !

« شەرقى تۈركىستان ياشلار بىرلىكى » بارلىق خەلقئارالىق قانۇنلارغا ۋە ئۆزى پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان دۆلەتلەرنىڭ قانۇنلىرىغا تولۇق ھۆرمەت قىلىدۇ، تېنچلىق يولى بىلەن پائالىيەت ئېلىپ بارىدۇ، ھەرقانداق شەكىلدىكى زوراۋانلىق ۋە تېرورلۇق ھەركەتلىرىگە قەتئى قارشى تۇرىدۇ.

كوممۇنىزىمنىڭ سېستىمىغا قارشى تۇرىدۇ ۋە دېموكراتىيە ۋە ئىنسان ھەقلىرىگە ھۆرمەت قىلىدۇ، شەرقى تۈركىستان بىلەن تەغدىرداش بولغان تىبەت ۋە ئىچكى موڭغۇلىيە، مانجۇرىيە خەلقلىرىنىڭ مۇستەقىللىق كۈرەشلىرىنى قوللاپ قۇۋۋەتلەيدۇ، دۇنيادىكى ھەقىقانىيەتكە ھۆرمەت قىلغان دۆلەت ۋە تەشكىلاتلار بىلەن ھەمكارلىشىپ، دۇنيا تېنچلىقى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ !

« شەرقى تۈركىستان ياشلار بىرلىكى » شۇنىڭغا تولۇق ئىشىنىدۇكى، ۋەتىنىمىزنىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن قان كېچىپ كۈرەش قىلىۋاتقان خەلقىمىزنىڭ كۈچلۈك ئىرادىسى ۋە ئىنسان ھەقلىرىگە ھۆرمەت قىلىۋاتقان دۇنيا جامائەتچىلىكىنىڭ ياردىمى بىلەن، شەرقى تۈركىستان چىن ئاسارىتىدىن چوقۇم قۇتۇلىدۇ! ۋەتەن ئىچى ۋە سىرتىدىكى مىللى مۇستەقىللىق پائالىيىتىمىز بۇرۇنقىغا ئوخشاش بىرمۇنتىمۇ توختاپ قالمايدۇ!

ھەقىقەت بىزگە مەنسۇپ ! غەلىبە بىزگە مەنسۇپ !

« شەرقى تۈركىستان ياشلار بىرلىكى »

1993- يىل 4 - ئاينىڭ 9 - كۈنى

شەرقى تۈركىستانلىقلار مىننەتدارلىق زىياپىتى بەردى

(بېشى 1- بەتتە)

شۇكران يېمىكىدە، ئالدى بىلەن ئەپا يۈسۈپ ئالپتېكىن سۆز قىلىپ، 1949- يىلى قىزىل چىن شەرقى تۈركىستاننى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن، چەتئەللەرگە سەرگەردان بولۇپ چىقىپ كەتكەن شەرقى تۈركىستانلىقلارنىڭ ئوموميى ئەھۋالىنى ئوموميۈزلۈك تەپسىلى تونۇشتۇردى ۋە ئاخىرىدا مۇنداق دېدى: «ئەينى چاغدا، قىزىل چىننىڭ مۇستەملىكىسى ئاستىدا ياشاشنى خالىماي، سەرگەردان بولۇپ چىققان نەچچە يۈزمىڭ شەرقى تۈركىستانلىق ھازىر قازاقىستان، قىرغىزىستان، ئۆزبېكىستان، تۈركىيە، سەئۇدى ئەرەبىستان، پاكىستان قاتارلىق ئەللەردە ياشاپ كەلمەكتە. كۆپ يىللاردىن بېرى بۇ ئەللەر شەرقى تۈركىستان خەلقىغە باشپانا بولۇپ، ئۇلارنى شۇ دۆلەتلەردە ئەركىن ياشاش پۇرسىتىگە ئىگە قىلدى. شۇنداقلا، شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ مىللى مۇستەقىللىق ئۈچۈن ئېلىپ بارغان كۆرەشلىرىنى قوللىدى ھېداشلىق قىلىپ كەلدى. مەن شەرقى تۈركىستان خەلقىغە ۋاكالىتەن بىزگە غەمخورلۇق قىلغان بۇ دۆلەتلەرگە سەممىمى رەھمەت ئېيتىمەن!».

شۇكران يېمىكىدە يەنە، تۈركىيەنىڭ سابىق مەدەنىيەت مىنىستىرى، تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ پېرېزىدېنتى سۇلايمان دېمىرەلنىڭ باش مەسلىھەتچىسى نامىق كامال زەيبەگ، تۈركىيە مىللەت ۋەكىلى سېيفى شاھىن، تۈرك دۇنياسى تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ باشلىقى تۇران يازغان، تۈركىيە گېزىتىنىڭ داڭلىق مۇخبىرى ئەخمەت قاباقلى، ئەزەربەيجان باش كونسۇلى شائىر ئابباس ئابدۇللا خوجا ئوغلى قاتارلىق 15 دىن ئارتۇق مېھمان ئارقا - ئارقىدىن سۆز قىلىپ، تۈركى ئەللەر ئوتتۇرىسىدىكى ئىتتىپاقلىقنى يەنىمۇ كۈچەيتىش ۋە ئىلگىرى سۈرۈش جەھەتلەردە كۆپلىگەن قىممەتلىك پىكىرلەرنى بەردى ھەمدە، شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ مىللى مۇستەقىللىق ئۈچۈن ئېلىپ بارغان ھەققانى كۆرەشلىرىنى قوللاپ-قۇۋۋەتلەيدىغانلىقلىرىنى بىلدۈردى.

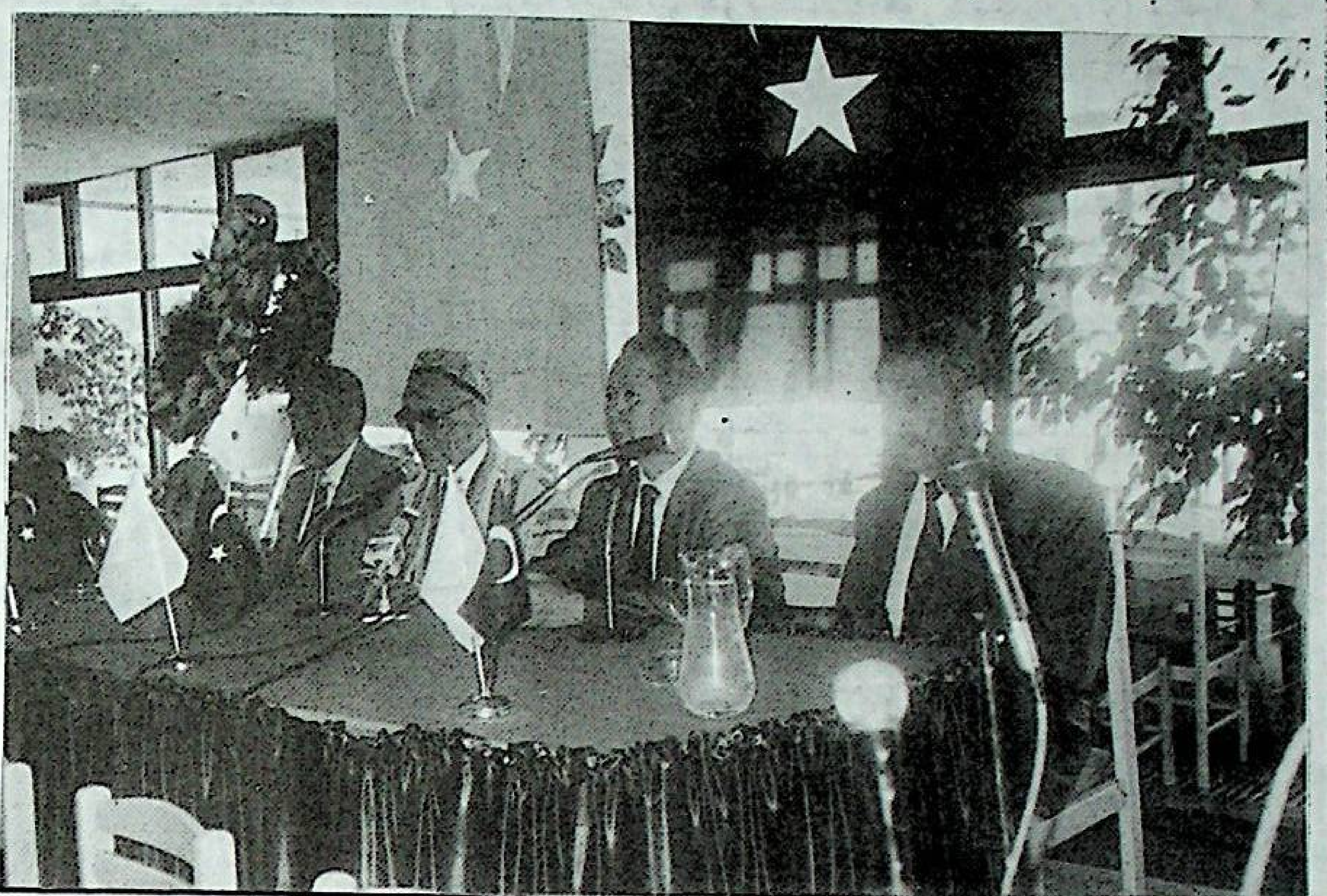

شەرقى تۈركىستان دەۋاسى ئامېرىكىدا جانلانماقتا

بېشى 1- بەتتە

دۇنيا ئىنسان ھەقلىرى ئوموميى بايانامىسى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنىپ ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، ئامېرىكا كونگرېسى دۇنيادا يەنىلا ئىنسانى ھەقتىن مەھرۇم ھالدا ياشاۋاتقان مىللەتلەرنىڭ بارلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ، 1959- يىلى 7- ئاينىڭ 17- كۈنى «86 - 90» نومۇرلۇق بىر قارارنى قوللاپ، ئۇنى پۈتۈن دۇنياغا ئېلان قىلغان ئىدى. ئامېرىكا كونگرېسى تەرىپىدىن رەسمى تەستىقلىنىپ چىققان بۇ دۆلەت قانونىدا، «پۈتۈن دۇنيادا مىللى ئەركىنلىك ۋە ئىنسانى ھوقۇقلىرىدىن مەھرۇم ھالدا ياشاۋاتقان ئىنسانلار ئۆزلىرىنىڭ مىللى ئەركىنلىكىنى ۋە ئىگىلىك ھوقۇقىنى قولغا كەلتۈرگەنگە قەدەر، ھەر يىلى 7- ئاينىڭ ئالدىنقى ھەپتىسى، «ئەسىر مىللەتلەرنى خاتىرىلەش ھەپتىسى» قىلىپ بېكىتىلىدۇ» دەپ كۆرسىتىلگەن ئىدى. مانا ھازىر 35 يىل ئۆتتى، 35 يىلدىن بېرى «ئەسىر مىللەتلەر ھەپتىلىكى» پائالىيىتى نيويورك شەھرىدە ئۆتكۈزۈلۈپ كېلىنىۋاتىدۇ.

سوۋېت كوممۇنىزىم دىكتاتورلىقىنىڭ چۆكۈشى بىلەن، ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە كاپكاسىيادىكى كۆپلىگەن دۆلەتلەر ئۆز مۇستەقىللىقىغە ئېرىشتى. شۇندىن كېيىن، نيويورك شەھرىنىڭ ئەڭ ئاۋات 5- كوچىسىدا ئاھايىتى ھەشەمەتلىك ئۆتكۈزۈلۈپ كېلىنىۋاتقان ئەسىر مىللەتلەر ھەپتىلىكى پائالىيىتى بىر ئاز سۇسلىشىپ قالدى. بۇ پۇرسەتتىن غەنىمەت بىلگەن چىن بىلەن روسىيە، «ھازىر ئەسىر مىللەتلەر ھەپتىلىكىنى خاتىرىلەشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق، ئامېرىكا ئەسىر مىللەتلەر كومىتېتىنى تارقىتىۋېتىشى كېرەك» دەپ جار سېلىشتى.

ئالدىنقى يىلى 12- ئايدا ۋاشىنگتوندا ئۆتكۈزۈلگەن ئىنسان ھەقلىرىگە مۇناسىۋەتلىك بىر يىغىندا، چىن تەرەپ بىلەن شەرقى تۈركىستان تەرەپنىڭ ۋەكىللىرى ئۆز ئارا مۇنازىرىلەشتى. چىن تەرەپ ۋەكىلى، «ئەسىر مىللەتلەر كومىتېتىنى تارقىتىۋېتىش كېرەك» دېگەندە، ئامېرىكىدىكى شەرقى تۈركىستانلىقلار جەمئىيىتىنىڭ ۋەكىلى چىنغا رەددىيە قايتۇرۇپ مۇنداق دېدى: «نېمىگە ئاسان بۇ كومىتېت تارقىتىلىۋېتىدۇ؟ سوۋېت ئىمپېراتورلۇغىنىڭ يىمىرىلىشى بىلەن پۈتۈن دۇنيادىكى ئەسىر مىللەتلەر يوقاپ كەتكىنى يوق، ھازىر چىن مۇستەملىكىسى ئاستىدا ياشاۋاتقان 25 مىليوندىن ئارتۇق تۈرك مۇسۇلمانلىرى بىلەن تىبەت، موڭغۇل، مانجۇلار تېخى زۇلۇمدىن قۇتۇلغىنى يوق!»

ئارقىدىنلا خىتاي ۋەكىلى بانە كۆرسۈتۈپ مۇنداق دېدى: «دۇنيادا تىبەت، شەرقى تۈركىستان دەپ مەملىكەت يوق. تىبەتلەرنىڭ ئىنسان ھەقلىرى دەۋاسىنى بىر تەرەپ قىلساق، ئوتتۇرىدا دەۋا يوقايدۇ. شىنجاڭ (شەرقى تۈركىستان) ئىككى مىڭ يىلدىن بېرى بىزنىڭ ئۆز تۇپرىقىمىز، ئۇ بىزگە تەۋە».

ئامېرىكىدىكى شەرقى تۈركىستانلىقلار جەمئىيىتىنىڭ يېڭى رەئىسى ئابدۇللا خوجا رەددىيە قايتۇرۇپ مۇنداق دېدى: «بىزنىڭ 1884- يىلىدىكى ياقۇپبەگ دەۋرىگە قەدەر ياشىغان مۇستەقىل دۆلىتىمىز ھەمدە 1933- يىلى قەشقەردە ئېلان قىلغان شەرقى تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىمىز ۋە 1944- يىلى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە قۇرۇلغان مۇستەقىل شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىمىز بار ئىدى. شەرقى تۈركىستان ھېچ بىر زامان ئىككى مىڭ يىلدىن بېرى چىنغا باغلانغان دۆلەت ئەمەس».

يۇقارقى جاۋاپلاردىن چىن ۋەكىلى زادىلا ئېغىز ئاچالماي قالدى. بۇ مەسىلە يىغىنغا قاتناشقان ئامېرىكا دۆلەت ئەرباپلىرىنىڭ كۈچلۈك دىققەت - ئېتىبارىنى قوزغىدى. بۇ تېمىنى ئاچقىنى ئۈچۈن، يىغىن كومىتېتى شەرقى تۈركىستان ۋەكىللىرىگە رەھمەت ئېيتتى. چىن ۋەكىلى يىغىن زالىدىن رەسۋالارچە چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى.

ھازىر ئامېرىكىدا، «چوڭ بىر كوممۇنىزىم لاگېرى يوقالغان بولسىمۇ. ئەمما، چىندىن ئىبارەت يەنە بىر كوممۇنىزىم لاگېرى تېخىچە مەۋجۇت. بۇ لاگېرنىمۇ يوقۇتۇش كېرەك» دېگۈچىلەر بارغانسىرى كۆپەيدى. شۇڭا، شەرقى تۈركىستان مىللى ئازاتلىق داۋاسى يالغۇز ئەسىر مىللەتلەر كومىتېتىدىلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن ئامېرىكىدا بارغانسىرى كىشىلەرنىڭ ھېداشلىقىنى قوزغىماقتا. شەرقى تۈركىستاننىڭ ئاي - يۇلتۇزلۇق كۆك بايرىقى نيويورك شەھرىنىڭ ھەممىلا كوچىلىرىدا جەۋلان قىلىشقا باشلىدى.

داۋامى 12- بەتتە

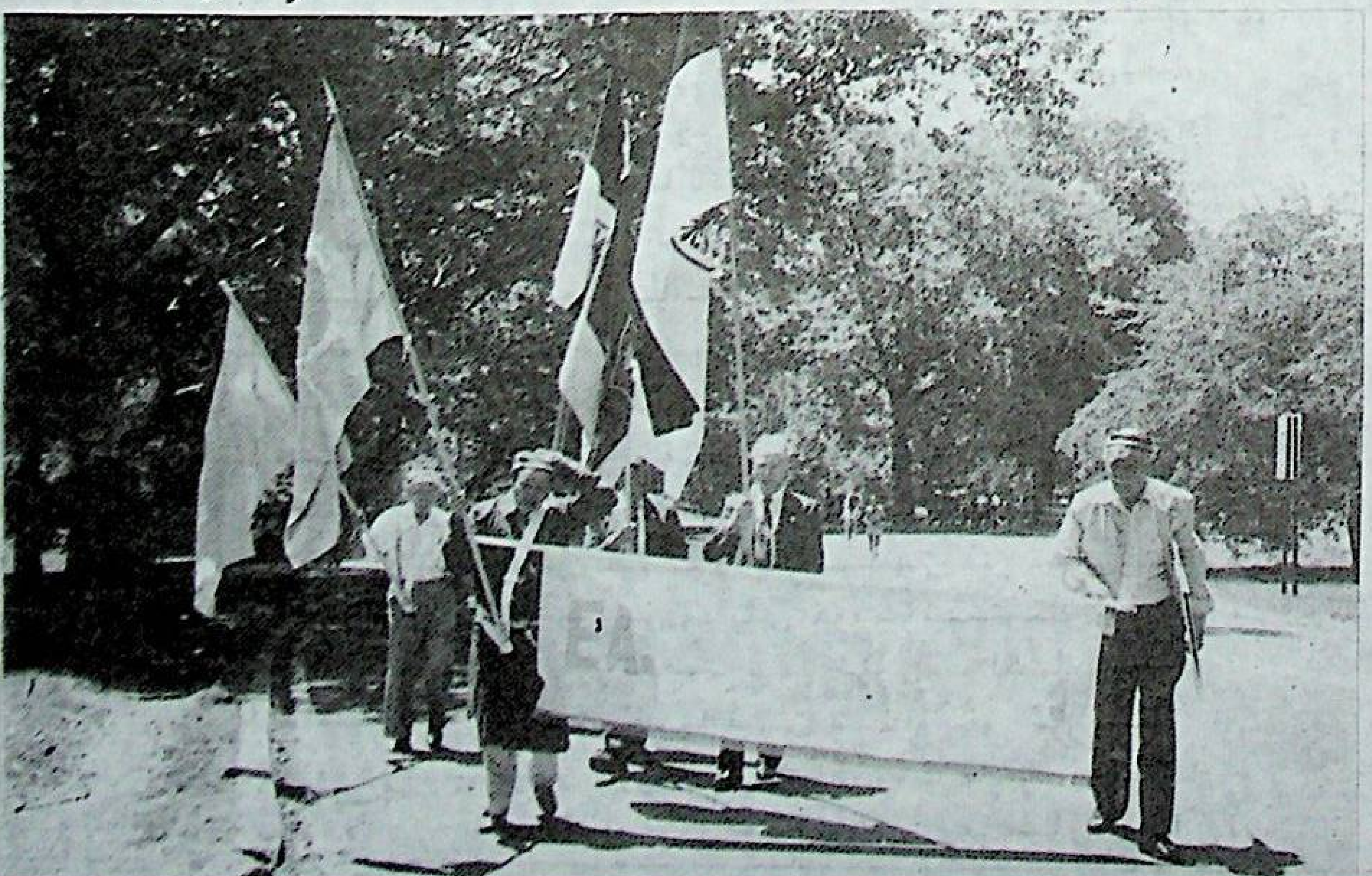

خىتايلار نەزەربەندىكى ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىن

ئەيۈەندە چىقىدىغان «جەنۇبى ۋە شىمالى قۇتۇپ» گېزىتىنىڭ 1991-يىل 11-ئاينىڭ 26-كۈنى باسىدىكى خەۋىرى:

تىبەت تىلىكلەرنىڭ مەنىۋى داھىسى دالاي لاماغا سېلىشتۇرغاندا، ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىننىڭ نامى ۋە تەبىرى خېلىلا كىچىك. ئەمما، ئۇ شىنجاڭدىكى بۆلگۈنچىلىك ھەركىتىدە مەنىۋى داھىلىق رولىنى ئويناپ كەلمەكتە. ئەيسا 40-يىللاردا شىنجاڭ رايونىدىكى موسۇلمانلار كاتتىۋاشلىرىنىڭ بىرى بولۇپ، چىن كوممۇنىستلىرى شىنجاڭغا كىرىشتىن بۇرۇن ئۇ شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن باشكاتىپى ئىدى. 1949-يىلى ئەيسا چەتئەلگە سەرگەردان بولۇپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، تۈركىيەنىڭ ئىستانبۇل شەھىرىنى بازا قىلىپ، چەتئەللەرگە سەرگەردان بولۇپ چىققان باشقا ئۇيغۇر ۋە قازاقلارنى بىر يەرگە تەشكىللەپ، ئاز دېگەندە يەتتە بۆلگۈنچىلىك تەشكىلاتىنى بەرپا قىلدى. ئۇ چەتئەلدە سەياھەت قىلىۋاتقان شىنجاڭ پۇخرالىرىنى ئۆزىگە تارتىپ، ئۇلارنى چوڭ قۇرۇقلۇقتا كوممۇنىستلارغا قارشى مەخپى ھەرىكەت ئېلىپ بېرىۋاتقان شەرقى تۈركىستان پارتىيىسىگە قاتناشتۇردى. ئەيسا رەھبەرلىك قىلىۋاتقان گۇرۇھلارمۇ «شەرقى تۈركىستان ئاۋازى» دېگەن ژۇرنالنى مەخپى ھالدا شىنجاڭغا كىرگۈزدى. ئەيسا بۇ ژۇرنالدا، چىن كوممۇنىستلىرىنى شىنجاڭدا «مۇستەملىكىچىلىك» قىلدى دەپ تەنقىدلىدى ھەمدە، «ئۇيغۇرلارنىڭ نەسلى خۇددى مەشۇك ئېيىقىغا ئوخشاش قۇرۇپ كېتىۋاتىدۇ» دەپ ئېيىپلىدى.

ئامېرىكىنىڭ «ھەپتىلىك خەۋەرلەر» ژۇرنىلى 1990-يىل 4-ئايلىق سانىدا مۇنۇلارنى خەۋەر قىلدى: بىر قىسىم سەرگەردان بۆلگۈنچى ئۇنسۇرلار شىنجاڭغا ئېقىپ كىرىشكە باشلىدى. بۇرۇن مەكتىلگەن بۆلگۈنچى ئۇنسۇرلار قازاقىستاننىڭ پايتەختى ئالمۇتا شەھىرىدە پائالىيەت ئېلىپ باراتتى، 1984-يىلى چېگرا ئېچىۋېتىلگەندىن كېيىن، كۆپلىگەن بۆلگۈنچى ئۇنسۇرلار شىنجاڭغا ئېقىپ كىردى.

1990-يىلى ئاقتۇنا ھېيىتىدىكى ناماز يېشچىلار ئەيسانىڭ، مۇستەقىل شەرقى تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى قۇرىمىز، دېگەن شوئارىغا ئاۋاز قوشۇپ توۋلاپ چىققان. بۇ ئەھۋاللار ئەيسانىڭ كۈچىنىڭ شەرقى تۈركىستانغا يوشۇرۇن كىرگەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى تۆمۈر داۋامەت 1991-يىلى 4-ئاينىڭ 4-كۈنى بېيجىڭدە مۇنداق دېدى: «ئەيسا شىنجاڭنى مۇستەقىل قىلىش ئىدىيىسىدىن زادىلا ۋاز كەچكىنى يوق. ئۇ ھەر خىل يوللار ئارقىلىق شىنجاڭغا ئۆز كۈچلىرىنى كىرگۈزمەكتە، ئۇ، كوممۇنىزمغا قارشى تۇرۇپ، سوتسىيالىستىك يېڭى تۈزۈمنى ئاغدۇرۇپ تاشلىماقچى بولۇۋاتىدۇ. شىنجاڭدىمۇ ئاز بولمىغان كىشىلەر ئۇنىڭ ئىدىيىسىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان».

1991-يىلى ھۆكۈمەت تەرىپىدىن تەنقىدلەنگەن ئۈچ كىتاپ، يەنى «ئۇيغۇرلار»، «ھونلارنىڭ قىسقىچە تارىخى»، «ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى» دېگەن كىتاپلارنىڭ ئاپتورى تۇرغۇن ئالماسنىڭ مەنتىقىسى ئەيسانىڭ مەنتىقىسى بىلەن ئوخشاش. ئەيسا شىنجاڭغا ئادەم ئەۋەتىپ توپىلاڭ پىلانلىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلمىدى ھەمدە مۇنداق دېدى: «شىنجاڭنىڭ مۇستەقىللىقىنى تەلەپ قىلىشى پەقەت بۈگۈنكىلا ئىش ئەمەس، شىنجاڭ خۇددى تىبەت ۋە ئىچكى موڭغۇلىيەگە ئوخشاش خەلقلىرى نەچچە مىڭ يىلدىن بېرى مۇستەقىل ياشاپ كەلگەن. بىزنىڭ قورالىمىز يوق، خەلقئارانىڭمۇ ياردىمىگە ئېرىشەلمەي كەلدۇق، چىن بىر دۇدۇرە تىلىك دۆۋلەت، چىن كوممۇنىستلىرى ئىچكى ئۆلكىلەردىن كۆپلىگەن كۆچمەنلەرنى يۆتكەپ كېلىپ شەرقى تۈركىستانغا يەرلەشتۈرۈۋاتىدۇ، شەرقى تۈركىستان خەلقى بۇنىڭغا نارازى، بىز مۇستەقىل قىلىنغان تۇپراق ۋە خەلق».

ئەيسا شەرقى تۈركىستان خەلقىنى ئاگاھلاندۇرۇپ مۇنداق دېدى: «قەدەمباسقۇچلۇق، تەشكىللىك، پىلانلىق ھالدا مەدەنىيەتلىك كۈرەش قىلىشىمىز لازىم، چۈنكى بىز ناھايىتى كۆپ قۇربان بەردۇق. بېيجىڭ شەرقى ياۋروپانى ئۈلگە قىلىپ، خەلققە بىر ئاز ئەركىنلىك، دېموكراتىيە، كىشىلىك ھوقۇق بېرىشى، شەرقى تۈركىستانلىقلارنى قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشكە مەجبۇر قىلماسلىقى كېرەك. قوزغىلاڭ - پەقەتلا كىشىنىڭ سەۋرى - تاقىتى تۈگىگەندە چىقىدۇ».

ئەيسا بۇ يىل 93 ياشقا كىردى، بەدىنى زەئىپلىشىپ، ئىككى كۆزىدىن ئايرىلدى. شۇڭا ئۇ دالاي لامادەك بۆلگۈنچىلىك ھەركىتىگە بىۋاستە رەھبەرلىك قىلالمايدۇ. ئۇنىڭ ئوينايدىغان رولى پەقەتلا سىمۋوللۇق خاراكتېرلىق بولىدۇ.

«شەرقى تۈركىستان ياشلىرى» گېزىتىنىڭ بۇ ماقالىغا قوشقان تەھرىر ئىلاۋىسى:

يۇقۇرىدا بىز چىن مۇخبىرلىرى يازغان ماقالىنى قەلەم تەككۈزمەي ئەينەن بەردۇق. بۇ ماقالىنىڭ ئومۇمى مەزمۇنىنى ئوقۇپ بىز، ھارماس ئىنقىلاپچىمىز ۋە بايراقدارىمىز ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىننىڭ خىتايلار ئىچىدە نەقەدەر زور تەسىر كۆرسەتكەنلىكىنى ۋە مۇستەملىكىچىلەرنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە قورقىدىغانلىقىنى ئېنىق كۆرۋالالايمىز!

بىز جانابى ئالىلىرى ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىنگە كۈچ - قۇۋۋەت تىلەيمىز!

بۇ يىل 93 ياشقا كىرگەن ئەيسا ئەفەندىم ئۆيىدە چەتئەل مۇخبىرى بىلەن سۆھبەتلەشمەكتە

كوممۇنىست چىن ئەزەلدىن ۋەدىسىدە تۇرغان ئەمەس

ئامانشاھ شاھراخان (گېرمانىيە)

1922-يىلى 7-ئايدا چىن كوممۇنىستىك پارتىيىسى 2-نۆۋەتلىك خەلق ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىنىڭ ئېلان قىلغان خىتاپنامىسىدا، «چىن كوممۇنىستىك پارتىيىسى، «جۇڭخۇا فېدېراتىك جۇمھۇرىيىتى» نى قۇرۇشنى تەشەببۇس قىلغان ئىدى. بۇ خىتاپنامىدا، «موڭغۇلىيە، تىبەت، شەرقى تۈركىستان قاتارلىق ئۈچ رايوندا ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇپ، دېموكراتىك ھالدا فېدېراتسىيون تەشكىل قىلىپ، ئەركىن فېدېراتىك تۈزۈم ئارقىلىق ئۇلارنى چىن زېمىنى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، جۇڭخۇا خەلق فېدېراتىك جۇمھۇرىيىتىنى قۇرۇشنى ئوتتۇرىغا قويغان ئىدى» (چىن كوممۇنىستىك پارتىيىسى 2-نۆۋەتلىك خەلق ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىنىڭ خىتاپنامىسىنىڭ 4-ماددىسى).

1933-يىلى چىن كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئېلان قىلغان، «جۇڭخۇا سوۋېت جۇمھۇرىيىتىنىڭ 10 چوڭ سىياسى پروگراممىسى» دا، «ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش ھوقۇقىنى تولۇق ئېتىراپ قىلىش، ھەمدە، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن بىرلەشكەن ئاساستا، پۈتۈنلەي باراۋەر بولغان سوۋېت فېدېراتىك جۇمھۇرىيىتىنى قۇرۇش» پىكرى ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئىدى.

1936-يىلى 8-ئايدا، چىن كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزى كومىتېتى، «چىن سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى ۋە چىن كوممۇنىستىك پارتىيىسى، ئازسانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش ھوقۇقىنى بېرىش ئاساسىدا، ھەرقايسى ئازسانلىق مىللەتلەر ئۆزىنىڭ مۇستەقىل دۆۋلىتى ۋە ھۆكۈمىتىنى قۇرسا بولىدۇ» دەپ قايتا ئوتتۇرىغا قويغان ئىدى (1985-يىلى، مىللەتلەر تەتقىقاتى ژۇرنىلى 1-سان).

1949-يىلى، چىن كوممۇنىستىك پارتىيىسى يەنىلا يۇقارقىغا ئوخشاش نەيرەڭنى ئىشقا سېلىپ، ناھايىتى چىرايلىق ۋەدىلەرنى بېرىپ، سوۋېت كوممۇنىستلىرى بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ رەھبەرلىرىنى بېيجىڭغا سۆھبەتكە تەكلىپ قىلىش ئويۇنىنى ئويناپ، ئۇلارنى يېرىم يولدا مەخپى سۇيىقەست قىلىپ يوقۇتىۋەتتى.

ئارقىدىنلا ئۇلار «ئايروپىلان چۈشۈپ كېتىش ۋەقەسى» نى پەيدا قىلىپ، ماۋزېدۇڭ خۇپىيانە نىڭ قىلىپ ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىگە تېلېگرامما يوللاپ، ناھايىتى قايغۇرغانلىقىنى بىلدۈردى. شۇنىڭدىن كېيىن، ۋاڭجېننىڭ قوشۇنلىرىنى شەرقى تۈركىستانغا يوللاپ، شەرقى تۈركىستان خەلقىغە، بىز گومىنداڭنىڭ قالدۇق قىسىملىرىنى يوقۇتۇپ، دۆۋلەت ۋە ھۆكۈمەت قۇرۇشلارغا ياردەم قىلىپ، قىسقا ۋاقىت ئىچىدە شەرقى تۈركىستاندىن چىقىپ كېتىمىز، دەپ ۋەدە بەرگەن ئىدى.

ۋاڭجېننىڭ قىسىملىرى شەرقى تۈركىستانغا كىرگەندىن كېيىن، ئالدى بىلەن، مىللى ئارمىيىنى ئۆزگەرتىپ، مىللى مۇناپىق سەيپىدىن ئەزىزىنى بېشىمىزغا تۇرغۇزدى. ئارقىدىن پەيدىن - پەي ئۆزىنىڭ كۈچىنى مۇستەھكەملىۋالغاندىن كېيىن، پەقەتلا بىزگە ئىسمى بار، جىسمى يوق ئاپتونومىيىنى بېرىپ قويۇپ، ۋەدىسىگە ۋاپا قىلمىدى.

50-يىللاردا، ئىسمىنوپ قاتارلىقلاردىن تەركىپ تاپقان ئۈچ كىشىلىك شەرقى تۈركىستان ۋەكىللەر ئۆمىكى بېيجىڭغا بېرىپ، چىن مەركىزى ھۆكۈمىتىگە، شەرقى تۈركىستانغا خۇددى سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئوخشاش فېدېراتىك ھوقۇق بېرىشنى تەلەپ قىلغان ئىدى. نەتىجىدە بۇ تەلەپ رەت قىلىنىپ، بۇ ئۈچ كىشى قىيناپ ئۆلتۈرۈلدى. بۇنىڭدىن بىز چىن كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ نەقەدەر رەزىل، نەقەدەر ئىپلاس ئىكەنلىكىنى ئېنىق كۆرۋالالايمىز!

چىن شەرقىي تۈركىستاننىڭ نېفتىنى سۈمۈرمەكتە

ئەسقەر ئىلقۇت

بۇ يىل 2 - ئاينىڭ 17 - كۈنى، چىن ھۆكۈمىتى چەتئەللىكلەرگە تۇنجى قېتىم شەرقىي تۈركىستاندىكى نېفىت زاپىسىنىڭ سىرىنى ئاشكارىلىدى ھەمدە، شەرقىي تۈركىستان نېفىتلىكلىرىنى چەتئەل شىركەتلىرىگە كەڭ كۆلەمدە ئېچىۋېتىدىغانلىقىنى جاكالىدى! بۇ سىرلىق رايونغا نىسبەتەن چۈشەنچىسى كەمچىل بولغان تاشقى دۇنيانى، بۇ قەدەر مول نېفىت بايلىقى ھاڭ - تاڭ قالدۇردى. شۇندىلا دۇنيا ئاخبارات ساھەسى قىزىقىدىغان تېمىغا ئايلاندى. ئامېرىكا، ياۋروپا قاتارلىق جايلاردىكى داڭلىق گېزىت - ژۇرناللار بۇ خەۋەرنى بەس بەستە ئېلان قىلىپ، دۇنيا جامائەتچىلىكىنىڭ كۈچلۈك دىققەت - ئېتىبارىنى قوزغىدى. بۇ يىل 8 - ئاينىڭ 24 - كۈنى، چىن نېفىت - تەبىئىي گاز باش شىركىتى، چىن دۆلەت مەجلىسى ئاخبارات ئىشخانىسىدا چىن ۋە چەتئەل مۇخبىرلىرىنى كۈتۈۋېلىش يىغىنى چاقىرىپ، مۇخبىرلارغا تارىم ئويمانلىقىدىكى نېفىتلىكلەرنى قىدىرىپ تەكشۈرۈش نەتىجىسى ۋە تەرەققىيات پىلانىنى تونۇشتۇردى ھەمدە چەتئەل شىركەتلىرىنى تارىم ئويمانلىقى نېفىتلىكىگە مەبلەغ سېلىشقا ۋە ئېچىشقا قاتنىشىشقا چاقىردى. بۇ قېتىمقى مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنىدا ئېلان قىلىنىشىچە، پەقەتلا تارىم ئويمانلىقىدا تەكشۈرۈپ ئېنىقلانغان نېفىت زاپاس مىقدارى تەخمىنەن 74 مىليارت توك (جۇڭغار ۋە تۇرپان ئويمانلىقىدىكى نېفىتنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ). ئەمما، چىننىڭ ئىچكى قىسمىدىكى نېفىت ئومۇمىي زاپاس مىقدارى ئاران 24 مىليارت توك (نېفىت - تەبىئىي گاز نەشرى، 1991 - يىل سانى). دېمەك، شەرقىي تۈركىستاندىكى نېفىت زاپاس مىقدارى، پۈتۈن چىندىكى ئومۇمىي نېفىت زاپاس مىقدارىنىڭ 80 پىرسەنتىدىن كۆپرەكىنى تەشكىل قىلىدۇ.

ئۆتكەن يىل ئىچىدە، چىن نېفىت - تەبىئىي گاز باش شىركىتى 20 مىليون ئامېرىكا دوللىرى سەرپ قىلىپ، تارىم ئويمانلىقىدا قىدىرىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى. نۆۋەتتە، بۇ ئويمانلىقتا 6 نېفىتلىك بايقالدى. بۇنىڭ ئىچىدە، تۆت نېفىتلىك ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلۈپ، بۇ يىل بىر مىليون 650 مىڭ توننا نېفىت ئىشلەپچىقىرىش پىلانلاندى. بۇندىن باشقا، تۇرپان - قۇمۇل رايونلىرىدىمۇ 11 نېفىتلىك بايقالدى. پىچان قاتارلىق جايلاردىكى 3 نېفىتلىك ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلۈپ، بۇ رايوندىمۇ بۇ يىل بىر مىليون توننا نېفىت ئىشلەپچىقىرىش پىلانلاندى. جۇڭغار ئويمانلىقى ھەر يىلى بىر مىليون توننا نېفىت ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارىغا ئىگە.

چىندىكى ئەڭ چوڭ سىياسىي گېزىت «خەلق گېزىتى» 8 - ئاينىڭ 25 - كۈنى چىن نېفىت شىركىتىنىڭ باش دىرېكتورى ۋاڭ تاۋنىڭ بۇ قېتىمقى مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنىدا قىلغان سۆزىنى ئېلان قىلدى. ۋاڭ تاۋ سۆزىدە، تارىم - جۇڭغار - تۇرپان 3 ئويمانلىقتا بۇ يىل 10 مىليون توننا نېفىت ئىشلەپچىقىرىش مۆلچەرلەنگەنلىكىنى ئېلان قىلدى.

ئامېرىكىدا چىقىدىغان داڭلىق ژۇرنال «wall street» نىڭ 2 - ئاينىڭ 18 - كۈندىكى خەۋىرىگە ئاساسلانغاندا، شەرقىي تۈركىستاندىكى نېفىت رايونى تەخمىنەن 410 مىڭ 790 كۋادرات كىلومېتىر، نېفىت زاپاس مىقدارى 8.2 مىليارت توننا، تەبىئىي گاز زاپاس مىقدارى 2.5 تىرلىيون كۇپ مېتىر بولۇپ، شەرقىي تۈركىستاندىكى نېفىت، نېفىت پادىشاسى دەپ ئاتالغان سەئۇدى ئەرەبىستاندىنمۇ كۆپ!

چىن ھۆكۈمىتى، تارىم نېفىتلىكىنى قېزىۋېلىش ئۈچۈن، ھېچقانداق بەدەلگە قارىماي، تەكلىماكان قۇملۇقىدا ئۇزۇنلۇقى 280 كىلومېتىر، كەڭلىكى 8 مېتىرلىق يۇقىرى سۈرئەتلىك تاشيول ياساشنى پىلانلىدى ۋە بۇنى «8 - بەش يىللىق پىلان» غا كىرگۈزدى. نۆۋەتتە بۇ قۇرۇلۇشنىڭ 25 كىلومېتىرى تاماملىنىپ بولدى.

شەرقىي تۈركىستاندىكى مول نېفىت بايلىقى دۇنياغا ئاشكارىلانغاندىن كېيىن، دەرھال كۆپلىگەن چەتئەللىك مەبلەغ سالغۇچىلارنى ئۆزىگە جەلپ قىلدى. 17 دۆلەتتىكى 68 شىركەت تارىم ئويمانلىقىنىڭ شەرقىي جەنۇبىي قىسمى ۋە تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ غەربىي قىسمىدىكى نېفىتلىكنى ئېچىشقا قاتناشتى. چىن ھۆكۈمىتى چەتئەل شىركەتلىرىنى ئۆزلىرى قۇدۇق قېزىشقا، پايدىلىنالايدىغان بولسا، ئۆزلىرى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا ياكى چىن نېفىت شىركەتلىرى بىلەن بىرلىشىپ مەبلەغ سېلىپ تەرەققىي قىلدۇرۇپ، ئالغان پايدىنى ئىككى تەرەپ تۈزگەن توختامغا ئاساسەن ئورتاق بۆلۈشۈشكە يول قويماقچى بولدى. ئەمەلىيەتتە بولسا، بىرقانچە يىل بۇرۇنلا بىرقانچىلىغان چەتئەل شىركەتلىرى تارىم ئويمانلىقىغا كىرگەن ئىدى. 1991 - يىلى، ياپونىيەنىڭ بىر شىركىتى چىن نېفىت شىركىتى بىلەن تارىمنىڭ غەربىي جەنۇبىي قىسمىدىكى 30 مىڭ كۋادرات كىلومېتىرلىق نېفىت رايونىنى ئورتاق ئېچىش ھەققىدە توختام تۈزگەن ئىدى. ئۆتكەن يىلى، چىن نېفىت باش شىركىتى يەنە ئامېرىكا شىركىتى بىلەن توختام تۈزدى. بۇ شىركەت چىننى تېخنىكا بىلەن تەمىنلەيدىغان بولدى.

چىن ھۆكۈمىتى شەرقىي تۈركىستاندا يىلىغا ئىشلەپچىقىرىلىۋاتقان 10 مىليون توننا نېفىتتىن قانائەتلىنىپ قالغىنى يوق. ئۇلار تېخىمۇ كۆپ نېفىتقا ئىگە بولۇش ئۈچۈن، 15 مىليارت دوللار مەبلەغ سېلىپ، بىر نېفىت توشۇش تۇرۇبا يولى ياساپ چىقىپ، بۇيەردىكى نېفىتنى شەرقىي دېڭىز ياقىسىدىكى ئۆلكىلەرگە توشۇشنى پىلانلاۋاتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، «لەنجۇ - شىنجاڭ» قوش رېلىسلىق تۆمۈر يولىنى ياساشنى تېزلىتىپ، تۆمۈر يول ئارقىلىق نېفىتنى توشۇپ كەتمەكچى بولۇۋاتىدۇ. چەتئەللىك كۈزەتكۈچىلەرنىڭ تەھلىل قىلىشىچە، چىن ھۆكۈمىتىنىڭ توپۇقسىز بۇ قەدەر زور كۆلەمدە تۈركىستان نېفىتىنى ئېچىش ھەركىتىنى قانات يايدۇرۇپ، نورمالسىز ھالدا مۇستەقىل ئېچىش ئىدىيىسىدىن ۋاز كېچىپ، چەتئەل شىركەتلىرىگە ئىشىكنى كەڭ ئېچىۋېتىشىدە، تۆۋەندىكىدەك بىرقانچە سەۋەبلەر بار:

80 - يىللاردىن ئېتىبارەن، چىننىڭ ئىقتىسادى ئىسلاھاتى، ئىقتىسادىنىڭ ئۇچقاندەك تەرەققىي قىلىشىغا سەۋەپ بولدى. ئۆتكەن يىلى چىن ئىقتىسادىنىڭ ئېشىش سۈرئىتى 13.8 پىرسەنتكە يېتىپ، دۇنيا بويىچە 1 - قاتارغا ئۆتتى. ئىقتىسادنىڭ تېز سۈرئەتتە تەرەققىي قىلىشى، نېفىتكە بولغان ئېھتىياجنىڭ شىددەت بىلەن ئۆرلىشىگە سەۋەپ بولدى. نېفىت ئىشلەپچىقىرىش مىقدارى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئومۇمىي ئىشلەپچىقىرىش مىقدارىنىڭ 40 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدىغان داچىڭ ۋە غالىبىيەت نېفىتلىكىنىڭ 80 - يىللاردىن ئېتىبارەن ئىشلەپچىقىرىش مىقدارى زور دەرىجىدە تۆۋەنلەپ، قۇرۇپ كېتىش خەۋپىگە دۇچ كېلىپ، چىننىڭ ئېھتىياجىنى زادىلا قاندۇرالمايدىغان ھالەتكە چۈشۈپ قالدى. ئۆتكەن يىلى چىن 12 مىليون 310 مىڭ توننا نېفىت ئىمپورت قىلدى. بۇنىڭ ئىقتىسادقا ناھايىتى زور تەسىرى بولدى. 2000 - يىلغا بارغاندا چىننىڭ نېفىتكە بولغان ئېھتىياجى 175 مىليون توننىغا يېتىدۇ. ئەمما، ھازىر ئۇلارنىڭ يىللىق ئىشلەپچىقىرىش مىقدارى ئاران 140 مىليون توننا. ناۋادا ئۇلار يېڭى نېفىت مەنبەسىنى تاپمىسا، ئۇچاغدا چىن نېفىتتە ئۆز - ئۆزىنى تەمىنلىيەلمەي، نېفىت ئىمپورت قىلىشقا تايىنىشقا مەجبۇر بولىدۇ. بۇخىل ئەھۋال ئاستىدا، چىن ھۆكۈمىتى كۆزىنى شەرقىي تۈركىستاندىكى مول نېفىت بايلىقىغا تىكىشكە مەجبۇر بولىدۇ. بۇنى چىن ھۆكۈمىتى ناھايىتى ئېنىق بىلىدۇ. چىن ھۆكۈمىتى پەقەت جۇڭغار نېفىتلىكىنى پەيدىن - پەي ئېچىپ، شەرقىي تۈركىستاندىكى نېفىتنى كەڭ كۆلەمدە ئاچمىسا، چىن ھۆكۈمىتىدە ھازىر تېخنىكا ۋە مەبلەغ كەمچىل. شەرقىي رايونلارغا يىراق. ئىمپورت تەننەرقى يۇقۇرى. ھازىر چىن ھۆكۈمىتى پەقەت تارىمدىلا چىننى قۇت - قۇزالايدىغانلىقىنى ھېس قىلماقتا. ئەمما، چەتئەللەرنىڭ مەبلىغى ۋە تېخنىكىسىغا تايىنىشقا مەجبۇرى بولماقتا. مانا بۇ، دەل چىن ھۆكۈمىتىنىڭ توپۇقسىزدىن تارىمنى ئېچىشتا چەتئەللەرنى مەبلەغ سېلىشقا چاقىرىشتىكى ھەقىقىي سەۋەبى.

ئۇنىڭدىن باشقا، شەرقىي تۈركىستاندىكى نېفىت بايلىقىغا بۇرۇنلا كۆزى چۈشكەن ياپونىيەمۇ بۇيەرگە قاراپ قولىنى ئۇزارتىشقا باشلىدى. سوۋېت ئىتتىپاقى پارچىلانغاندىن كېيىن، ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ئەللەر ئارقا - ئارقىدىن مۇستەقىللىققا ئېرىشتى. شۇنىڭ بىلەن بۇرايوندىكى نېفىت بايلىقى پۈتۈن دۇنيادىكى مەبلەغ سالغۇچىلارنى جەلپ قىلدى. غەربنىڭ «نېفىت توشۇش تۇرۇبىسى ئارقىلىق ئوتتۇرا ئاسىيادىكى دۆلەتلەرنىڭ نېفىتىنى تۈركىيە ئارقىلىق ئوتتۇرا يەر دېڭىزىغا توشۇش» پىلانىغا ياردەم بەرمەكچى بولدى. ئەمما، ياپونىيە «بىر چالمىدا ئىككى پاختەكنى سوقۇش» ئۈچۈن، «21 - ئەسىر يىپەك يولى پىلانى» نى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئوتتۇرا ئاسىيا بىلەن ياپون دېڭىزىنى تۇتاشتۇرىدىغان 5 مىڭ كىلومېتىردىن ئارتۇق ئۇزۇنلۇقتىكى نېفىت تۇرۇبىسىنى ياسىماقچى ۋە بۇ ئارقىلىق ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرىدىكى نېفىتنىلا ئەمەس، بەلكى شەرقىي تۈركىستاندىكى نېفىتنىمۇ بىرلىكتە مۇشۇ تۇرۇبا ئارقىلىق يىراق شەرقتىكى تېنچ ئوكيان قىرغاقلىرىغا توشۇماقچى بولدى. بۇ پىلاننىڭ 21 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا پۈتۈشى مۆلچەرلەنمەكتە. ياپونىيە mitsubuşi شىركىتىنىڭ دىرېكتورى شىنروكۇمورو خاشى باشچىلىقىدىكى ياپونىيە ۋەكىللەر ئۆمىكى مەخسۇس مۇشۇ پىلانى ئۈچۈن بۇ يىل 8 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، ئۆزبېكىستان، تۈركمەنىستان، قازاقىستان، قىرغىزىستانلارنى زىيارەت قىلدى. ئۇلار قازاقىستانغا ياخشىچاق بولۇش ئۈچۈن، بۇ دۆلەتكە 300 مىليون ئامېرىكا دوللارلىق قەرز پۇل بەردى. تېخىمۇ تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدىغىنى شۇكى، چىن ھۆكۈمىتى ناھايىتى خۇشاللىق بىلەن ياپونىيەنىڭ بۇ پىلانىنى قوللىدى ھەمدە ئۆز ئارا شېرىكلىشىپ قىلىشنى ئۈمىد قىلدى، بۇ پىلاننى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، كورىيە، تەيۋەن، شاڭگاڭ قاتارلىق يىراق شەرقتىكى ئەللەرمۇ قوللايدىغانلىقلىرىنى بىلدۈرۈشتى.

مەيلى چىننىڭ ئۆزىنىڭ نېفىت يەتكۈزۈش تۇرۇبىسى پىلانى بولسۇن، ياكى ياپونىيەنىڭ پىلانى بولسۇن، ناۋادا ئۇ ئىشقا ئاشىدىغان بولسا، شەرقىي تۈركىستاننىڭ يىللىق نېفىت مىقدارى 10 مىليون توننا بىلەنلا چەكلىنىپ قالماستىن، ئۇچاغدا تۈركىستاننىڭ نېفىتى خۇددى دېڭىز سۈيىگە ئوخشاش كېچە - كۈندۈز توختىماي چىننىڭ شەرقىي قىسمىغا ئېقىشقا باشلايدۇ. ئەكسىچە بۇ نېفىت بايلىقىنىڭ خوجايىنلىرى

داۋامى 6 - بەتتە

چىن شەرقىي تۈركىستاننىڭ قېنىنى سۈمۈرمەكتە

ئەسقەر ئىلقۇت

(بېشى 5-بەتتە)

بولغان شەرقىي تۈركىستانلىقلار نېفىتنىڭ ھېچقانداق پايدىسىنى كۆرەلىگىنى يوق، پەقەتلا ئۆز بايلىقىنىڭ سىرتقا قاراپ ئېقىپ كېتىۋاتقانلىقىغا قاراپ تۇرۇشقا مەجبۇر بولماقتا!

كىشىنى ئەپسۇسلاندۇرىدىغىنى شۇكى، تارىم، جۇڭغار نېفىتلىكلىرى جىنلىقلار تەرىپىدىن كەڭ كۆلەمدە ئېچىلىشقا باشلىغاندا، كوممۇنىست چىن ھۆكۈمىتىنىڭ ساختا تەشۋىقاتىغا بىرمەھەل ئىشىنىپ كەتكەن ئاق كۆڭۈل شەرقىي تۈركىستان خەلقى، «نېفىت كۆپ قېزىلسا بىزگىمۇ ئاز-تولا پايدىسى تېگىدۇ» دەپ خوشال بولۇشقان ئىدى. ئەمما ئۇلارنىڭ بۇ خوشاللىقى خۇددى سۇنىڭ ئۈستىدىكى كۆپۈكتەك ناھايىتى تېزلا غايىپ بولۇپ، ئۇنىڭ ئورنىنى قايغۇ، ھەسرەت ئىگەللىدى! بۇنىڭ ئالامەتلىرى تۆۋەندىكىچە:

دەسلەپتە چىن ھۆكۈمىتى «تارىم - جۇڭغار نېفىتلىكلىرى كەڭ كۆلەمدە ئېچىلسا، شەرقىي تۈركىستاندىكى ئىشسىزلىق مەسىلىسى زور دەرىجىدە ھەل بولىدۇ» دەپ تەشۋىق قىلغان ئىدى. ئەمەلىيەتتە بولسا دەل بۇنىڭ ئەكسىچە، نېفىتلىكنى ئېچىشقا كېرەكلىك ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ھەممىسىنى پۈتۈنلەي چىننىڭ ئىچكى قىسمىدىن يۆتكەپ كېلىپ، شەرقىي تۈركىستاندىكى يەرلىك خەلق ئىچىدىن ئىشچى قوبۇل قىلىنىشنى چەكلىدى، نېفىتلىكلەردە ئىشلەۋاتقانلارنىڭ ئىش ھەققى يەرلىك كىشىلەرنىڭكىدىن زور دەرىجىدە يۇقىرى بولغاچقا، نېفىتلىك ئەتراپىدىكى رايونلاردا ئاشلىق، ماي، گۆش قاتارلىق ئاساسلىق تۇرمۇش بۇيۇملىرىنىڭ باھاسى شىددەت بىلەن ئېشىپ كېتىشتەك يامان ئاقىۋەت شەكىللىنىپ، يەرلىك ئاھالە بۇنىڭدىن قاتتىق نارازى بولدى.

يەنە بىر جەھەتتىن، چىن ھۆكۈمىتى تەشۋىقاتىدا «تارىم - جۇڭغار نېفىتلىكلىرى كەڭ كۆلەمدە ئېچىلسا، شەرقىي تۈركىستاندىكى يەرلىك خەلقنىڭ بېنزىن، سالەركە قاتارلىق ئاساسلىق يېقىلغۇلارغا بولغان ئېھتىياجى زور دەرىجىدە قاندۇرۇلىدۇ» دېگەن ئىدى. ئەمما ھازىر ئەھۋال دەل بۇنىڭ ئەكسىچە بولدى. چىن ھۆكۈمىتى نېفىتنى خام پېتى ئىچكى ئۆلكىلىرىگە يۆتكەپ كېتىشنى تېزلىتىپ، شەرقىي تۈركىستاندا نېفىت ئايرىش زاۋۇتلىرىنىڭ قۇرۇلۇشىنى قاتتىق چەكلىدى. ھازىر شەرقىي تۈركىستاندا بار بولغان مايتاغ نېفىت ئايرىش زاۋۇتى ۋە ئۈرۈمچى نېفىت خىمىيە ئاساسى باش زاۋۇتىدا ئايرىپ چىقىرىلغان بېنزىنلارنىڭ 70 پىرسەنتىدىن كۆپرەكى چىنغا توشۇپ كېتىلدى. شەرقىي تۈركىستاندا بولسا بېنزىنغا نورما بەلگىلەپ تۈزۈمىنى بېكىتىپ، ۋىلايەت-ناھىيە - يېزىلارغا بېرىلىدىغان بېنزىننى زور دەرىجىدە قىسىپ قويدى. بۇنىڭ بىلەن بېنزىننىڭ باھاسى شىددەت بىلەن ئېشىپ، شەرقىي تۈركىستاندا بېنزىننىڭ باھاسى چىننىڭ نېفىت چىقمايدىغان ھەرقانداق ئۆلكىلىرىدىن قىممەت بولۇشتەك كۈلكىلىك ھالەت شەكىللەندى. شۇڭا، شەرقىي تۈركىستاننىڭ يېزىلىرىدىكى كۆپلىگەن ئۇيغۇر دېھقانلىرى ماشىنا، تراكتور، سىيالكا قاتارلىق زامانىۋى دېھقانچىلىق قوراللىرىنى سېتىۋېتىپ، يەنە بۇرۇنقىدەك ئېشەك، كالا، ھارۋىسى بىلەن ئىپتىدائى شەكىلدە تېرىقچىلىق قىلىشقا مەجبۇر بولدى. شۇنداقلا زامانىۋى ئۇن زاۋۇتى، ماي زاۋۇتى ۋە پاختا زاۋۇتلىرىنى توختىتىپ قويۇپ، ئىپتىدائى شەكىلدىكى سۇ تۈگمىنى ۋە جۇۋازخانىلارنى ئىشلىتىشكە مەجبۇر بولماقتا! بۇنداق ئېچىنىشلىق مىساللار تولىمۇ كۆپ!

شەرقىي تۈركىستان گويا پۇت - قولىغا كىشەن سېلىنغان مەھبۇستەك، ئۇنىڭ ساپ قېنى ئالۋاستى تەرىپىدىن سۈمۈرۈلمەكتە...!

چىن جەزمەن پارچىلىنىدۇ

«تۈركىيە» گېزىتىنىڭ 1993-يىل 9-ئاينىڭ 23-كۈنى سانىدىكى خەۋىرى:

چىن پەنلەر ئاكادېمىيىسى تۈزگەن بىر دوكلاتتا، چىننىڭ پارچىلىنىدىغانلىقى ھەققىدە بېشارەت بېرىلدى.

فىرانسىيە ئاخبارات ئاگېنتلىقى قولغا چۈشۈرگەن چىن پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ بۇ دوكلاتىدا، «چىننىڭ بۆلۈنۈشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، ئامېرىكىغا ئوخشاش بىر فېدېراتىك سىستېما قۇرۇش ۋە باج سىستېمىسىنى ئىسلاھ قىلىش كېرەك» دەپ ئوتتۇرىغا قويۇلغان.

چىننىڭ مۇئاۋىن باش مىنىستىرى ۋە مەركىزى بانكىسىنىڭ مۇدىرى جۇ رۇڭجى بۇندىن ئۈچ ئاي بۇرۇن قىلغان باياناتىدا، چىن ھۆكۈمىتىنىڭ تۈزۈلۈپ كېتىش ئالدىدا تۇرغانلىقىنى ۋە بۇ دۆلەتنىڭ پارچىلىنىپ كېتىش خەۋپىگە دۇچ كېلىۋاتقانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويغان ئىدى. ھەقىقەتتە، بۇ دۆلەتتە يۈز بېرىۋاتقان ھادىسىلەر، يۇقارقى قاراشلارنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. جۇ رۇڭجىنىڭ ئۇزۇندىن بېرى ئىزلەشكە جۈرئەت قىلالمىغان بۇ قورقۇنۇشلۇق باياناتى، چىننىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبەرلىرىنى قاتتىق چۆچۈتىۋەتتى.

چىن پايلوپى خەن شياۋۋاڭ، ئىقتىسادشۇناس خۇ ئەنگاڭلار، «چىننىڭ بىرىنچى نومۇرلۇق كاتتىۋېشى دېڭ شياۋپىڭ ئۆلسە، چىندا يۇگوسلاۋىيىدە تېتودىن كېيىن مەيدانغا كەلگەن ئەھۋالغا ئوخشاش ۋەزىيەت بارلىققا كېلىشى مۇمكىن. دېڭ شياۋپىڭ ئۆلگەندىن كېيىن، قىسقا ۋاقىت ئىچىدە، ئالدى بىلەن ئىقتىسادى چۆكۈش، ئاندىن سىياسى پارچىلىنىش ۋە بۆلۈنۈش يۈز بېرىدۇ» دەپ قارىماقتا. ئۇلار يەنە، «چىننىڭ ھەرقايسى ئۆلكىلىرىدە مۇستەقىللىق ھەرىكەتلىرى باش كۆتۈرۈشى مۇمكىن» دەپ پەرەز قىلىشماقتا.

چىن پەنلەر ئاكادېمىيىسى تەييارلىغان، دۆلەتنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبەرلىرىگە تارقىتىلىدىغان 89 بەتلىك بۇ دوكلاتتا مۇنداق دېيىلگەن: «ئەگەر ھۆكۈمەت بەزى رايونلاردا كۈندىن - كۈنگە كۈچىيىۋاتقان مۇستەقىللىق ھەرىكەتلىرىنى توسۇش ئۈچۈن تەدبىر قوللانمىسا، بۇ دۆلەت پارچىلىنىپ كېتىشى مۇمكىن».

فىرانسىيە ئاخبارات ئاگېنتلىقى تەرىپىدىن قولغا چۈشۈرۈلگەن يۇقارقى دوكلاتتا، چىننىڭ پارچىلىنىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، ئامېرىكىغا ئوخشاش بىر فېدېراتىك سىستېما قۇرۇش لازىملىقى، پايتەخت بىلەن يەرلىك رايونلار ئوتتۇرىسىدىكى مەنپەئەت توقۇنۇشىنى تۈگىتىش ۋە باج سىستېمىسىنى ئىسلاھ قىلىش كېرەكلىكى ئوتتۇرىغا قويۇلغان.

«بازار ئىقتىسادىغا ئۆتۈش مەركىزى ھۆكۈمەتنىڭ رولىنى كۈچەيتىش» دېگەن تېمىدا يېزىلغان بۇ دوكلاتتا مۇتەخەسسىسلەر، دېڭ شياۋپىڭ 1978-يىلى ئىقتىسادى ئىسلاھات ئېلىپ بارغاندا، يەرلىككە ھوقۇقنى بەك جىق بېرىۋەتكەنلىكىنى ئەسكەرتكەن، شۇنداقلا مەركىزى ھۆكۈمەت بىلەن ھەرقايسى ئۆلكىلەر ئوتتۇرىسىدىكى بوشلۇقنىڭ، بېيجىڭ بىلەن يەرلىك ئوتتۇرىسىدىكى ھوقۇق تالىشىش كۈرىشىگە سەۋەبچى بولغانلىقىنى، چىندا ئىقتىسادى تەرەققىيات ناھايىتى تېز بولسىمۇ، ئەمما مەركىزى ھۆكۈمەت بۇ تەرەققىيات كەلتۈرگەن مەنپەئەتتىن پايدىلىنالمىغانلىقىنى ۋە دۆلەتنىڭ مالىيە جەھەتتە ئاجىزلاشقانلىقىنى كۆرسەتكەن.

بۇ دوكلاتقا ئاساسلانغاندا، 20-ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا چىننىڭ غەيرى مىللى ساپ كىرىمى 3،110 پىرسەن ئاشىدۇ.

جۇ رۇڭجى ئۈچ ئاي بۇرۇن قىلغان دوكلاتىدا، بېيجىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ خانىۋەيران بولۇپ كېتىش خەۋپىگە دۇچ كەلگەنلىكىنى، ھەتتا مائاش تارقىتىشقىمۇ ئامالسىز قېلىۋاتقانلىقىنى ئېيتقان. ئۇ، دوكلاتىدا يەنە بۆلۈنۈشنىڭ ئىقتىسات بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى ئەسكەرتكەن. بىزگە مەلۇمكى، شەرقىي تۈركىستان بىلەن تىبەتتە داۋاملىق ھالدا مۇستەقىللىق ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىنىۋاتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن چىن شەرقىي تۈركىستاندىكى ئىقتىسادنىڭ تەكشىسىزلىكىدىن ئەندىشە قىلىپ، بىر فېدېراتىك سىستېمىغا ئۆتۈشنى ئارزۇ قىلىۋاتىدۇ. شەرقىي تۈركىستاندا ياشاۋاتقان تۈركلەر، خىتايلارنىڭ نۆۋەتتىكى ئىقتىسادى قىيىنچىلىقنى يېڭىش ئۈچۈنلا فېدېراتىك سىستېمىغا كىرىشكە مەجبۇر بولغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىدۇ.

گېزىت ئىدارە ھەيئىتىدىكىلەر
گېزىت مەسئۇلى: مۇھەممەت قاشقارلى
GAZETE SAHIBI : MEHMET KAŞKARLI
مەسئۇل مۇھەررىر: ئابدۇجېلىل تۇران
YAZI İŞLERİ MÜDÜRİ : CELİL TURAN
باش تەھرىر: پەرھات يۈرۈڭقاش
تەھرىرلەر: ئەسقەر ئىلقۇت، شاھجېلىل بوزقۇرت، ئابدۇر بېھمجان (دوختۇر)
گېزىتىمىز ۋاكالەتچىلىرى
شۋېتسارىيىدىن: ئەنۋەرراخان
گېرمانىيىدىن: ئۆمەر قانات
گوللاندىيىدىن: كامىنار
ئامېرىكىدىن: ئەنۋەر يۈسۈپ
ئاۋسترالىيىدىن: بەختىيار خوجا
سەئۇدى ئەرەبىستاندىن: تۇرسۇن قەشقەرلى
(ئىزاھات: گېزىتىمىزدە بېسىلغان ماقالىلەرنىڭ جاۋابكارلىقىنى ئۆز ئۈستىمىزگە ئالالمايمىز. مەسئۇلىيىتى ئاپتورلار ئۈستىدە)
GAZETE ADRESİ:
ZÜBEYDE HANIM CAD.NO.144/1
ZEYTİNBURNU/İSTANBUL/TÜRKİYE.
TEL: 6642723.

حب الوطن من الايمان

ئىسلام دىنىدىكى جىھاد ھەققىدە

ۋەتەننى سۆيمەك ئىماندىندۇر

ئاللا ھۇتائالا بىزنى جىھات قىلىشقا بۇيرىدى ۋە ئۇنىڭغا چاقىردى. جىھات بولسا ئىماننىڭ تولۇق ۋە مۇكەممەل بولۇش شەرتلىرىدىن بىرىدۇر.

ھەقىقى مۇسۇلمان كىشى ئاللا ۋە رەسۇلۇللانىڭ بۇيرۇقلىرىغا شەك كەلتۈرمەيدۇ. ئاللا ھۇتائالانىڭ كالامىنى يوقىرى كۆتۈرۈش يولىدا مال-جېنىنى پىدا قىلىدۇ. ئاللا مۇتائالا دەيدۇ: «شۈبھىسىزكى (ھەقىقى) مۇسۇلمانلار ئاللاغا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىمان كەلتۈرگەن، ئاندىن (ئىمانىدا) شەك كەلتۈرمىگەن، ماللىرى بىلەن، جانلىرى بىلەن ئاللانىڭ يولىدا جىھات قىلغانلاردۇر. ئەنە شۇلار (ئىمانىدا) راستچىللاردۇر» (سۈرە ھۇجرات 15-ئايەت).

جىھاتنىڭ ھۆكمى

دۈشمەننىڭ ئومۇميۈزلۈك ھۇجۇمىغا ئۇچرىغاندا جىھات پەرزى كۇپايە بولىدۇ. دۈشمەن ئومۇميۈزلۈك ھۇجۇم قىلغاندا ياكى مۇسۇلمانلارنىڭ يۇرتلىرىدىن بىر قىسمىنى بېسىۋالغاندا، قورال ئىشلىتەلەيدىغان ئەر-ئايال كىشى بولسۇن ھەربىر كىشىگە جىھات قىلىش پەرزى بولىدۇ. پۇقرالارنى ھاكىملار جىھاتقا چاقىرسا شەرتسىز بويسۇنۇش لازىم.

جىھاتنىڭ شەرتلىرى

جىھاتنىڭ تۆۋەندىكى بىرقانچە شەرتلىرى بولۇپ، ئۇلار تولۇق بولۇشى لازىم.

1-مۇسۇلمان بولۇش، مۇسۇلمان بولمىغانلارغا جىھات ۋاجىپ ئەمەس. مۇسۇلمانلارنىڭ خاتىرجەم بولۇشى ئۈچۈن مۇسۇلمان بولمىغانلارنى ئۇرۇشقا قاتناشتۇرۇشقا بولمايدۇ.

2-ئەركىشى بولۇش، جىھات ۋە ئۇرۇش قىلىش ئاياللارغا ۋاجىپ ئەمەس. ئەگەر دۈشمەنلەر ئىسلام دۆلەتلىرىگە ھۇجۇم قىلىپ ئومۇميۈزلۈك ئۇرۇش بولغاندا ئاياللارنىڭمۇ جىھاتقا قاتنىشىشى لازىم. ئەمما ئاياللار موجاھىدلار بىلەن كىيىملەردىن خەۋەر ئېلىش، داۋالاش، ھاجەتلىرىنى تېگىش، يېمەك-ئىچمەك تەييارلاش ئۈچۈن جىھاتقا چىقسا بولىدۇ. لېكىن ئۇ ۋاجىپ ئەمەس.

3-ئەقىل-ئىدراكلىق بولۇش. قورال كۆتۈرۈش، ئۇرۇشقا قاتنىشىش ئۈچۈن قورال ئىشلىتىشنى بىلىش، قارىغۇ، گاس، مەجنۇن، تەلۋە، ياشانغان، پالەچ، پۇت-قولى كام ۋە كىچىك باﻻلارغا جىھات قىلىش ۋاجىپ ئەمەس.

جىھاتنىڭ ئاساسلىرى

جىھاتنىڭ ئاساسلىرى ئۈچ تۈرلۈك بولۇپ ئۇلار: (1) مال بىلەن جىھات قىلىش، (2) تەنى بىلەن جىھات قىلىش، (3) تۇغرا قوماندا تىللىق قىلىش. ئىقتىسادى بار بولۇپ ئۆزى ئۇرۇشقا چىقالمايدىغانلارغا پۇل بىلەن جىھات قىلىش ۋاجىپ بولىدۇ. پېقىر بولۇپ، پۇت-قولى ساق كىشىلەر تەنى بىلەن (شەخسەن ئۆزى ئۇرۇشقا قاتنىشىش) جىھات قىلىش ۋاجىپ بولىدۇ. باي ھەم پۇت-قولى ساق كىشىلەرگە پۇل ياردەم قىلىش ۋە ئۆزىمۇ ئۇرۇشقا قاتنىشىش ۋاجىپ بولۇپ، بۇ ئەڭ ئەۋزەل جىھات بولىدۇ.

مال بىلەن جىھات قىلىش

مال بىلەن جىھات قىلىش، موجاھىدلارنىڭ ھاجەتلىرىنى تەمىن ئېتىش ئۈچۈن ماددى ياردەم قىلىش، ئەسكەرلەرنى ھازىرلاش، ئۇلارنىڭ كىيىم-كېچەك، يېمەك-ئىچمەك، قورال ۋە قاتناش قوراللىرى، قۇتقۇزۇش ماتېرىياللىرى قاتارلىق ھاجەتلىرىنى تولۇقلاش ئۈچۈن بولغان مۇھىم ۋە ئاساسلىق ئىشلاردۇر.

رەسۇلۇللا مۇنداق دېگەن: «موجاھىدنى قوراللاندۇرغان كىشى غازى بولۇپ، موجاھىدنىڭ تۇرغان ئەجرى، ئۇ ئۆلگەن ياكى سالامەت قايتىپ كەلگەن ئادەمنىڭ ئەجرى بىلەن ئوخشاش بولىدۇ» (ھەدىس).

تەنى (جېنى) بىلەن جىھات قىلىش

تەنى بىلەن جىھات قىلىش، جەڭگە ئۆزى قاتنىشىپ ئۇرۇشقا چىقىشتىن ئىبارەت بولۇپ، جەڭ مەيدانىدا مۇستەھكەم تۇرۇش ۋاجىپ بولىدۇ. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ: «ئى مۆمىنلەر! (مۇشرىكلاردىن) بىر جامائەگە (دۈشمەن قوشۇنىغا) ئۇچراشقان چېغىڭلاردا ساباتلىق كۆرسىتىڭلار، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىڭلار ئۈچۈن ئاللاھنى ياد ئېتىڭلار» (ئەنفال سۈرىسى 45-ئايەت).

ئۇرۇش مەيدانىدىن قېچىش ھارام

ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ: «ئى مۆمىنلەر! كاپىرلارنىڭ ھۇجۇمىغا دۇچ كەلگەن چېغىڭلاردا، ئۇلارغا ئارقاڭلارنى قىلماڭلار (قاچماڭلار). كىمكى قايتا ئۇرۇشۇش ياكى ياردەم تەلەپ قىلىش ئۈچۈن مۇسۇلمانلار جامائەسىگە قوشۇلۇش مەقسىتىدە بىر تەرەپكە يۆتكىلىش قىلمىسا، بەلكى دۈشمەنگە ئارقىسىنى قىلسا (قاچسا)، ئۇ ھەقىقەتەن ئاللاھنىڭ غەزىپىگە ئۇچرايدۇ. ئۇنىڭ جايى دوزاخ بولىدۇ. دوزاخ نېمىدېگەن يامان جاي!» (ئەنفال سۈرىسى 15-16-ئايەتلەر).

جىھاتنىڭ مەۋقەلىرى

جىھاتنىڭ مەۋقەبى، دۈشمەنلەرنىڭ ئىسلام دۆلەتلىرىگە تاجاۋۇز قىلىشى ۋە مۇسۇلمانلار بىلەن ئۇرۇش قىلىشى بولۇپ، تاجاۋۇزچىلارغا قارشى جەڭ قىلىش ۋاجىپ بولىدۇ. تاجاۋۇز قىلمىغانلار بىلەن ئۇرۇش قىلماسلىق لازىم.

ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ: «سىلەرگە ئۇرۇش ئاچقانلارغا قارشى ئاللاھ يولىدا جىھات قىلىڭلار، تاجاۋۇز قىلماڭلار، تاجاۋۇز قىلغۇچىلارنى ئاللاھ ھەقىقەتەن دوست تۇتمايدۇ» (بەقەرە سۈرىسى 190-ئايەت).

ئۇرۇشقا قاتناشمىغان ۋە ئۇرۇشقا تەييارلىق كۆرمىگەنلەر بىلەن ئۇرۇش قىلماسلىق ۋە ئۇلارغا يامان نىيەتتە بولماسلىق لازىم.

ئۇرۇش تاجاۋۇزچىلارغا قارشى تۇرۇش بولۇپ، بىر كىشىنىڭ قوزغىلاڭ قىلىشى ۋە ئاھالىق قىلىشى تاجاۋۇزچىلىق ھېساپلانمايدۇ. ئۇرۇش، خاتىرجەملىك ۋە ئومۇمى تىنچلىقنى ۋاقىتلىق ساقلاشتۇر.

ئىسلام ۋە خاتىرجەملىك

ئىسلام دىنى، خاتىرجەملىكنى خاتىرجەم ھاياتنىڭ ئاساسى، باراۋەرلىك، جەمئىيەتلەردىكى شەخسلەر بىلەن جامائەتلەرنىڭ، خەلقلەر بىلەن خەلقلەر ئاراسىدىكى ئاساسى دەپ قارارلاشتۇردى. شۇنداقلا ئۇ كىشىلەرنى بىر-بىرىگە ياخشى مۇئامىلە قىلىشقا، ياخشىلىقنى كۆپ قىلىشقا ۋە ھەمكارلىشىشقا چاقىرىدۇ.

ئىسلام دىنى بولمىغانلاردىن يامان تىللىق قىلماسلىق، ئەزىيەت بەرمەسلىك، كىشىلەر ئوتتۇرىسىدا پىتنە-ئىغۋا پەيدا قىلىشتىن ساقلىنىشنى تەلەپ قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام دىنى دۈشمەن ئۇرۇش ئېلان قىلمىسا ئۇرۇش قىلىشقا رۇخسەت قىلمايدۇ. شۇنداقلا پەقەت ئەسكەرلەرنى دۈشمەنگە قارشى ھازىرلىق كۆرۈشكە چاقىرىدۇ. دۈشمەن ئۇرۇشنى توختاتسا، تىنچلىق شەرتنامىسى تۈزۈشكە قوشۇلسىلا دەرھال ئۇرۇش توختىتىدۇ. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر ئۇلار تىنچلىققا مايىل بولسا، سەنمۇ تىنچلىققا مايىل بولغىن، ئاللاھقا تەۋەككۈل قىلغىن، ئاللاھ (ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، (نىيەتلىرىنى) بىلىپ تۇرغۇچىدۇر» (ئەنفال سۈرىسى 61-ئايەت).

مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇرۇشتا رەھىم قىلىشى

ئىسلام دىنى ئۇرۇش بولغان شەھەردىكى خاتىرجەملىك تەلەپ قىلغۇچىلارنىڭ ھەققىگە رىئايە قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ جانلىرىغا، ماللىرىغا، ھۆرمەتلىرىگە ئامانلىق بېرىدۇ. پەقەت ئۇلارنى تاجاۋۇز قىلىشتىن، بۇزغۇنچىلىق، ئادەم ئۆلتۈرۈش، ئوت قويۇشتەك جىنايەتلەرنى قىلماسلىققا ئاگاھلاندۇرىدۇ. ئۇرۇشقا قاتناشمىغان قېرى، ئاجىز، ئايال ۋە كىچىك باﻻلارنى ئۆلتۈرۈشكە رۇخسەت قىلمايدۇ.

ھەزرىتى ئەبۇبەكرى ۋەسىيىتى

ئاۋالقى خەلىپە ھەزرىتى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەزرىتى ئەبۇسوپيانغا مۇنداق دەپ يازىدۇ. ئۇ (ئەبۇسوپيان) شام تەرەپكە يۈرۈش قىلىۋاتاتتى:

«يول ماڭغاندا ھەمراھلىرىڭنى ئالدىراتما، ئەۋمىگە ئاچچىقلانما؛ بىر ئىشنى قىلىشتا شۇلار بىلەن مەسلىھەتلەشكىن، ئادىل بولغىن، جەۋرى-زۇلۇمنى ئۆزەڭدىن يىراقلاشتۇرغىن، چۈنكى زالىم قەۋم ئەمەلى مەقسىتىگە يېتەلمەيدۇ. دۈشمىنىڭگە غالىپ كەلسەڭ، دۈشمەنلىرىڭگە غالىپ كەلگەندە بوۋاقلارنى، قېرى كىشىلەرنى، ئاياللارنى ۋە كىچىك باﻻلارنى ئۆلتۈرمەڭلار. خورمىلارغا يېقىن كەلمەڭلار، زىرائەتلەرگە ئوت قويماڭلار، مېۋىلىك دەرەخلەرنى كەسمەڭلار، ۋەدە قىلىشقاندا خىيانەت قىلماڭلار، سۈلھى تۈزۈشكەندە ئۇنى بۇزماڭلار، سىلەر ئىبادەتخانىلىرىدا ئاللاھ ئۈچۈن ئىبادەت قىلىشقان بىر قەۋمنىڭ ئىبادەتخانىسىدىن ئۆتسەڭلار، ئۇلارنى ئۆز مەيلىگە قويۇڭلار، ئۇلارنى رازى قىلىڭلار، ئۇلارنىڭ ئىبادەتخانىلىرىنى بۇزماڭلار، ۋە ئۇلارنى ئۆلتۈرمەڭلار، ۋەسسالام».

ئەسىرلەرگە چىرايلىق مۇئامىلە قىلىش

ئىسلام دىنى ئەسىرلەرگە چىرايلىق مۇئامىلە قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. ئۇلارنى جازالاش، ئۇلارغا ئازاپ قىلىش ۋە ئۇلارغا يامانلىق قىلىشنى قەتئىي توسىدۇ. ئۇلارغا مېھرىبانلىق قىلىش ۋە كۆڭۈل بۆلۈشكە بۇيرۇيدۇ. ئاللاھ مۇنداق دېدى: «ئاندىن ئۇلارنى ئىنئام قىلىش يۈزىسىدىن قويۇپ بېرىڭلار ياكى بەدىيە ئېلىپ قويۇپ بېرىڭلار» (مۇھەممەت سۈرىسى 4-ئايەتنىڭ بىر قىسمى). يەنى بۇ، ئەسىرلەرنى قولغا چۈشۈرگەندىن كېيىن، ئۇلارنى بەدەل ئالماستىن ئازات قىلىش ئارقىلىق ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىش ياكى ئۇلاردىن مەلۇم مال ئېلىپ، ئاندىن ئۇلارنى ئۆز مەيلىگە قويۇش لازىم. ئىسلامدا ئەسىرلەرگە تاماق بېرىش، مۇسۇلمانلارنىڭ ياخشى سۈپەتلىرىدىن، ئىخلاسمەنلىكىنىڭ ئالامىتى ئارقىلىق ئۇتۇقچىلىقلىرىدىن بولۇپ سانىلىدۇ. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ: «ئۇلار موھتاجلارغا، يېتىملارغا ۋە ئەسىرگە تاماق بېرىدۇ» (سۈرە دەھر 8-ئايەت).

خۇلاسە

جىھات، ئىسلام دىنىنى، مۇسۇلمانلارنىڭ شەھەرلىرىنى ھىمايە قىلىش، دۈشمەنلەردىن مۇداپىئەلىنىش، زۇلۇم ۋە زىيانلارنى يوقىتىش ئۈچۈن موھىم ۋاجىپلاردىن بولۇپ، بۇ مۇقەددەس جىھات ھېساپلىنىدۇ.

جىھاتنىڭ مەۋقەلىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك يۇقىرىدىكى بايانلاردىن: دۈشمەنلەرنىڭ ئىسلام دۆلەتلىرىگە تاجاۋۇز قىلىشى ۋە مۇسۇلمانلار بىلەن ئۇرۇش قىلىشى بولۇپ، تاجاۋۇزچىلارغا قارشى جەڭ قىلىش ۋاجىپ بولىدۇ. تاجاۋۇز قىلمىغانلار بىلەن ئۇرۇش قىلماسلىق لازىم.

ئەرەبچىدىن تەرجىمە قىلىپ تەييارلىغۇچى: ئابدۇجېلىل تۇران

ۋەتەن سۆيەلك شۇنداق سۆي

تۇرسۇن قەشقەرلى (ئەرەبىستان)

«ۋەتەن سۆيۈش - ئىماندىن» (ھەدىس)

ئىنسان دۇنياغا كېلىدۇ ۋە ئۆلىدۇ، ئەمما، ئىنسانىيەت دۇنياسىغا قوشقان تۆھپىسى مەڭگۈ ئۆلمەيدۇ! بۇ پىداكارلىقنىڭ مۇكاپاتى ۋە ساۋابى ئاخىرەتتە بولىدۇ، پىداكارلىقتىن قاچقۇچى گۇناھكار بولىدۇ!

ئابدۇلئەھەت يۈسۈپ پالتۇ ئەنە شۇنداق پىداكار، ۋەتەنپەرۋەر كىشى بولۇپ، ئۇ، ئۆز ۋەتىنىگە ۋە مىللىتىگە قوشقان ئاجايىپ تۆھپىلىرى بىلەن خەلقىمىز ئارىسىدا چوڭقۇر ھۆرمەتكە سازاۋەر بولۇپ كەلمەكتە.

ۋەتەنپەرۋەر ئابدۇلئەھەت ھاجىم 1923- يىلى ئاتۇشنىڭ سۇنتاغ يېزىسىدا بىر ئىختىساتلىق ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن بولۇپ، ئۇ ياش ۋاقتىدا دادىسىدىن ئايرىلىپ يېتىملىكتە چوڭ بولغان.

1943- يىلى ئابدۇلئەھەت ھاجىم جاللات شىڭشىسەينىڭ دەھشەتلىك زۇلمىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، ئانىسىنى ئېلىپ، سانسىزلىغان مۈشكۈلاتلارنى بېشىدىن كەچۈرۈپ سەئۇدى ئەرەبىستانغا كېلىپ ئولتۇراقلاشقان. ئۇ سەئۇدى ئەرەبىستانغا كەلگەندىن كېيىن، تىرىكچىلىك قىلىش ئۈچۈن 50 گىرادۇسلۇق تومۇز ئىسسىقتا ناۋايچىلىق قىلغان ۋە ئېغىر جىسمانى ئەمگەكلەرگە قاتناشقان. ئابدۇلئەھەت ھاجىم ئەنە شۇنداق كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ، ھارماي - تالماي دېمەي 25 يىل ئېغىر جىسمانى ئەمگەك قىلىش ئارقىلىق ئاز-تولا پۇل تاپقاندىن كېيىن، يەر - زېمىن تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىشقا باشلىدى. «تىرىشقان، تاشقا مىق قاقار» دېگەندەك، ئۇنىڭ ساپ نىيەت بىلەن قىلغان تىجارىتىدىن بەركەت يېغىپ، ئاللانىڭ ھىممىتى بىلەن ۋەتەن سىرتىدىكى شەرقى تۈركىستانلىقلار ئىچىدە خېلى كۆزگە كۆرۈنگەن بايلار قاتارىغا كىردى.

1980- يىلى، خۇدانىڭ ئىلتىپاتى بىلەن شەرقى تۈركىستاننىڭ ئىشىكى سىرتقا ئېچىلىپ، ۋەتەنداشلار تۈركۈملەپ ھەجگە كېلىشكە باشلىدى، بۇ پۇرسەتنى غەنىمەت بىلگەن ئابدۇلئەھەت ھاجىم، شەرقى تۈركىستاندىكى ئۇرۇق - تۇغقان، تونۇش - بىلىش ۋە دوست - بۇرادەرلىرى بولۇپ 125 كىشىنى پۈتۈن مەسراپلىرىنى ئۆزى چىقىرىپ ھەج قىلدۇرۇپ، ئۇزۇن يىللىق كوممۇنىستىك رېجىم ئاستىدا يۈرەكلىرى ئېزىلگەن بۇ كىشىلەرنى ئۆمۈرلۈك بەختكە ئىگە قىلدى ھەمدە ئۇلاردىن 6 ئائىلىنى تۈركىيە ئىستانبۇلغا كۆچۈرۈپ كېلىپ بىردىن ئۆي ئېلىپ بېرىپ يەرلەشتۈرۈپ قويدى.

ۋەتەنداشلىرىنىڭ بەختىنى ئۆزىنىڭ بەختى دەپ بىلگەن ئابدۇلئەھەت ھاجىم 1985- يىلى سەئۇدى ئەرەبىستاندىكى 3 قەۋەت 54 ئېغىزلىق بىر يۈرۈش ئىمارىتىنى پۇلغا ئىجارىگە بېرىشتىن ۋاز كېچىپ، ئۇنى شەرقى تۈركىستاندىن ھەج قىلىش ئۈچۈن كەلگەن ۋەتەنداشلىرىنىڭ يېتىپ - قوپۇشىغا ھەقسىز بەردى ۋە ھەجنىڭ ئالدى - كەينىدىكى ئىككى ئاي ۋاقىت ئىچىدە، ھاجىلارنى ئۆز ئىختىسادى بىلەن تەمىنلىدى. ئەنە شۇنداق قىلىپ بۇ بىنا 4 يىل شەرقى تۈركىستانلىق ھاجىلارنىڭ ھەقسىز ئىشلىتىشىگە بېرىلدى.

1987- يىلى، ئابدۇلئەھەت ھاجىم ئايرىلغىلى 44 يىل بولغان سۆيۈملۈك ۋەتىنى شەرقى تۈركىستانغا باردى، ئۇ، كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ئانا يۇرتىنى زىيارەت قىلىش داۋامىدا، تۈركىستان خەلقىنىڭ ئازاپ - ئوقۇبەتلىك تۇرمۇشىنى، ئۆسمۈر - بالىلىرىنىڭ ئېغىلدىن پەرقى يوق ناچار مۇھىتتا ئوقۇۋاتقانلىقىنى ۋە كۆپىنچە بالىلارنىڭ ئوقۇشسىز قالغانلىقىنى، پۈتۈن يۇرتنى خىلمۇ- خىل ئاپەتلەر بېسىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، تەلپىچەكسىز ئازاپلاندى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ، «ئاللا تائالا ماڭا يەتكۈدەك ئىختىسات بەردى، مەن بۇ پۇلنى قەيەرگە ئېلىپ باراتتىم، مېنىڭ ئۆمرۈمدە تاپقان - تەركىنىم مۇشۇ يۇرتداشلىرىمغا ياردەم بولۇپ قالسۇن!» دېگەنلەرنى خىيالىدىن كەچۈردى. ئابدۇلئەھەت ھاجىم ئالدى بىلەن ئۆز يېنىدىن 300 مىڭ دوللار سەرپ قىلىپ، يېزىسىغا ئىككى قەۋەتلىك، 46 سىنىپلىق زامانىۋى بىر مەكتەپ سالدۇرۇپ، ئۇنى يۇرتىدىكى ئۆسمۈر - بالىلارنىڭ ئوقۇشىغا تاپشۇرۇپ بەردى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە 4 مىڭ دوللارغا بىر بورىۋا يىلتىق قۇدۇق، 15 مىڭ دوللارغا بىر مەسجىد، 4 كىشىگە 4 يۈرۈش ئۆي سالدۇرۇپ بەردى ۋە يۇرتىدىكى كەمبەغەل يۇرتداشلىرىغا 500 دوللاردىن پۇل ياردەم قىلىپ، ئۇلارنىڭ قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلدى. ئابدۇلئەھەت ھاجىمنىڭ بۇ ئالىجاناپلىقىدىن ۋە ۋەتەنپەرۋەرلىكىدىن قاتتىق تەسىرلەنگەن نەچچە مىڭلىغان خەلق كۆزلىرىگە ئىسسىق ياش ئېلىپ، جانابى ئاللاھتىن ئابدۇلئەھەت ھاجىمغا ئۇزۇن ئۆمۈر تىلەشتى ۋە ئۇنىڭغا چوڭقۇر مىننەتدارلىق بىلدۈرۈشتى!

كۆپ يىللاردىن بېرى، ئابدۇلئەھەت ھاجىم يۇرتداشلىرىغا خەير- ئېھسان قىلىش جەھەتلەردە باشلامچى بولۇپ كەلمەكتە. بۇ يىل 9- ئايدا تۈركىيەدىكى ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىن باشچىلىقىدىكى شەرقى تۈركىستانلىقلارنىڭ، ئوتتۇرا ئاسىيا تۈركىي جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ ۋە بەزى ئىسلام ئەللىرىنىڭ تۈركىيەدىكى باش ئەلچىلىرىگە ھەمدە تۈركىيەدىكى ئوقۇغۇچىلارغا بەرگەن ھال سوراش زىياپىتىنىڭ پۈتۈن چىقىمىنى ئابدۇلئەھەت ھاجىم ئۆز ئۈستىگە ئالدى!

ئابدۇلئەھەت ھاجىم 12 يىلدىن بۇيان 482 مىڭ 666 دوللارنى ئۆز يۇرتى، ئۆز مىللىتى ۋە ئۆز ۋەتىنىنىڭ تەغدىرىگە مۇناسىۋەتلىك ئىشلارغا سەرپ قىلدى!

ۋەتىنىمىز ئەنە شۇنداق ۋەتەنپەرۋەرلەرگە مۇھتاج! ۋەتىنى، مىللىتى ئۈچۈن پۇل - مېلىنى ئايىمىغان، ۋەتەن ۋە مىللەتنىڭ قايغۇسىنى ئۆزىنىڭ قايغۇسى دەپ بىلگەن ئابدۇلئەھەت ھاجىمغا ئوخشاش ئالىجاناپ، تەقۋادار، دىيانەتلىك كىشىلەرنى خەلقىمىز مەڭگۈ ئەسلەيدۇ ۋە ياد ئېتىدۇ!

بىز «شەرقى تۈركىستان ياشلىرى» گېزىتىدىكى بارلىق ياشلار ۋەتەنپەرۋەر ئابدۇلئەھەت ھاجىمغا ئالىي ئېھتىرام بىلدۈرىمىز ۋە بارلىق ۋەتەنداشلارنى ئۇنىڭ ئالىجاناپ ھەركىتىدىن ئۆگىنىشكە ئۈندەيمىز!

ۋەتەنپەرۋەر ئابدۇلئەھەت ھاجىم مەكتەپ تاپشۇرۇپ بېرىش مۇراسىمىدا

قىسقا خەۋەرلەر

2000- يىللىق ئولىمپىك يىغىنىنى قايسى دۆلەتتە ئېچىش تېخى قارارلاشتۇرۇلمىغان ۋاقىتتا، «شەرقى تۈركىستان ياشلار بىرلىكى» ئولىمپىك يىغىنىنىڭ چىندا ئۆتكۈزۈلۈشىنى توسۇش ئۈچۈن، دۇنيا ئولىمپىك كومىتېتىغا، خەلقئارا كەچۈرۈم تەشكىلاتى ۋە ئاۋستىرالىيە پارلامېنتى كىشىلىك ھوقۇق تەكشۈرۈش ئۆمىكى تەرىپىدىن ئېلان قىلىنغان چىننىڭ شەرقى تۈركىستاندا ئىنسان ھەقلىرىگە تاجاۋۇز قىلغانلىقى ھەققىدىكى مەخسۇس دوكلاتىنى فاكس بىلەن يوللاپ بەردى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە، بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىدا ۋەكىلى بولمىغان مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ رەئىسى ئەركىن ئالپتېكىن يازغان، «چىننىڭ شەرقى تۈركىستاندىكى ئىنسان ھەقلىرى تاجاۋۇزى» دېگەن تېمىدىكى دوكلاتىنى ۋە 100 گە يېقىن شەرقى تۈركىستانلىق سىياسىي جىنايەتچىنىڭ تىزىملىكىنى ھەم بىر پارچە ئىلتىماسىنى قوشۇپ يوللىدى.

يوللانغان بۇ دوكلاتلار، چىننىڭ ئولىمپىك يىغىنى ساھىپخانى بولۇپ سايلىنالماسلىقىدا ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينىدى.

مەركىزى ئورنى كوللاندىيەدە بولغان، ھارماس ئىنقىلابچىمىز ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىننىڭ چوڭ ئوغلى ئەركىن ئالپتېكىن رىياسەتچىلىك قىلىۋاتقان بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىدا ۋەكىلى بولمىغان مىللەتلەر تەشكىلاتى، بۇ يىللىق نوبېل تېنچلىق مۇكاپاتىغا نامزات قىلىپ كۆرسىتىلدى. شەرقى تۈركىستان داۋاسى بۇ تەشكىلاتتا مۇھىم ئورۇنغا ئىگە بولۇپ، بۇ تەشكىلات ۋەتىنىمىز داۋاسىنى دۇنياغا تونۇتۇشتا چوڭ رول ئويناپ كەلمەكتە.

بۇ يىل 10- ئاينىڭ 4- كۈنى يەرلىك ۋاقىت ئەتىگەن سائەت 10 دىن 6 مىنۇت ئۆتكەندە، قىزىل چىن شەرقى تۈركىستاندىكى لوپنۇر ئاتوم سىناق مەركىزىدە ئەڭ كۈچلۈك بىر قېتىملىق ئاتوم سىنىقى ئېلىپ باردى، بۇ قېتىمقى ئاتوم سىنىقى، ئەتراپتىكى ئاھالىلەر رايوندا 5.8 بال يەر تەۋرەشنى كەلتۈرۈپ چىقاردى، بۇ، چىن 1964- يىلدىن بېرى شەرقى تۈركىستاندا ئېلىپ بارغان ئاتوم سىنىقىنىڭ 39- قېتىمقىسى بولۇپ، قىزىل چىننىڭ بۇ قېتىمقى ئاتوم سىنىقى، پۈتۈن دۇنيا جامائەتچىلىكىنىڭ دىققەت- ئېتىۋارىنى قوزغىدى، كۆپلىگەن دۆلەتلەر چىنغا قاتتىق نارازىلىق بىلدۈردى.

شەرقىي تۈركىستان مۇسۇلمانلىرى ئومۇمىي يۈزلۈك ھەركەتكە ئۆتتى

« نيۇيورك ۋاقتى » گېزىتىنىڭ 1993- يىل 8- ئاينىڭ 14 - كۈنى سانىدىكى خەۋىرى:

بىز شەرقىي تۈركىستاندىكى قەشقەر شەھىرىدە، ئەرلەرنىڭ يېنىغا پىچاق ئېسىۋالغانلىقىنى، ئاياللارنىڭ يۈزىگە چۈمبەل ئارتىۋالغانلىقىنى، كوچىلاردا ئات ۋە ئېشەك قوشقان ھارۋىلارنىڭ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردۇق. ئەمما بۇ شەھەرنىڭ بوستان مېھمانخانىسىدا يۈز بەرگەن پارتىلاش ۋەقەسىنىڭ ئارقا كۆرۈنۈشى ھەممىدىن بەكرەك دىققىتىمىزنى جەلپ قىلىدۇ.

بۇ يىل 6 - ئاينىڭ 17-كۈنى، قەشقەر شەھىرىنىڭ مەركىزىدىكى « بوستان » مېھمانخانىسىنىڭ ئالدىدا پارتىلاش ۋەقەسى يۈز بەرگەن. بۇ پارتىلاشتا 3 كىشى ئۆلگەن ھەمدە 100 مېتىر يىراقلىقتىكى بىنالارنىڭ ئەينەكلىرىنى چېقىۋەتكەن. بۇ ھەركەت، قەشقەردىكى مۇسۇلمانلارنىڭ مۇستەقىللىق ئۈچۈن ئېلىپ بارغان كۈرەشلىرىنىڭ بىرى بولۇپ، پۈتۈن شەرقىي تۈركىستاندىكى مۇسۇلمانلار يەر ئاستى تەشكىلاتلار ئارقىلىق بۇ خىلدىكى مۇستەقىللىق ھەركەتلىرىنى زور كۈچ بىلەن ئېلىپ بارماقتا. خىتاي ئەسكەرلىرى بۇندىن 3 يىل بۇرۇن، بۇرا يوننىڭ بارىن يېزىسىدىكى دېھقانلارنىڭ قوراللىق قارشىلىقىنى قانلىق باستۇرغان ئىدى. ھازىر بارىن يېزىسىنىڭ يول - يوللىرىدا چارلاپ يۈرگەن خىتاي ئەسكەرلىرىنىڭ ۋە ساقچىلىرىنىڭ قىياپىتى كىشىدە بىر خىل جىددىيلىك پەيدا قىلىپ، خۇددى ئەتىلا بىرەر چوڭ ۋەقە يۈز بېرىدىغاندەك تۇيۇلىدۇ.

ئەگەر بۇ يىل 89 ياشقا تولغان خىتاينىڭ بىرىنچى نومۇرلۇق رەھبىرى دېڭ شياۋپىڭ ئۆلسە، ناۋادا خىتاي ئىمپېراتورلۇقى پارچىلانسا، شەرقىي تۈركىستان بۇ ئوربىتادىن ئايرىلىپ مۇستەقىل بولىدىغان بىرىنچى تېررىتورىيە بولىدۇ.

ئامېرىكىنىڭ كالىفورنىيە رايونىدىن 4 ھەسسە چوڭ بولغان شەرقىي تۈركىستان ئاساسەن تاغلىق ۋە چۆللۈك بولۇپ، قەدىمىي يىپەك يولىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان قەشقەردەك شەھەرلەردىن تەركىب تاپقان. بۇ زېمىندا ياشايدىغان 16 مىليون ئاھالىنىڭ كۆپىنچىسى تۈرك تىلىدا سۆزلىشىدىغان ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز، ئۆزبەك قاتارلىق مۇسۇلمان خەلقتۇر.

ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، بۇ زېمىندىكى ئاھالىنىڭ 38 پىرسەنتىدىن كۆپرەكى خىتاي ئاھالىسى بولۇپ، ئۇلار ئاساسەن بىرقانچە چوڭ شەھەرگە ئولتۇراقلاشقان.

تىبەتنىڭ مۇستەقىللىق دەۋاسى شەرقىي تۈركىستانغا قارىغاندا غەرب ئەللىرىنىڭ كۆپلەپ دىققەت - ئېتىبارىنى قوزغىدى، بۇنىڭ سەۋەبى، تىبەتلەرنىڭ مەنىۋى داھىيسى دالاي لامانىڭ خەلقئارادىكى تەسىرى ۋە ئىناۋىتى بىر قەدەر يۇقىرى، ئەمما بەزى جەھەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا، شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىنىڭ ئەھمىيىتى تىبەت بىلەن ئوخشاش.

چۈنكى، شەرقىي تۈركىستانمۇ تىبەتكە ئوخشاش باشقا دۆلەتلەر بىلەن تۇتىشىدىغان ئۇزۇنغا كەتكەن چېگرىسى بار، خىتاي بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ئىنتايىن جىددىي. شەرقىي تۈركىستان 1949- يىلى چىن كوممۇنىستلىرى شەرقىي تۈركىستاننى بېسىۋالغانغا قەدەر ئايرىم بىر دۆلەت ئىدى. تىبەتلەرنىڭ خىتايغا قارشى ھەركەتلىرىنىڭ ھۆكۈمەت تەرىپىدىن قانلىق باستۇرۇلغانلىقى ھەققىدىكى خەۋەرلەر دائىم دېگۈدەك چەتئەللىكلەرگە يېتىپ تۇرىدۇ، ئەمما، شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇستەقىللىق دەۋاسى بىر قەدەر ئاجىز بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ يەردىكى زۇلۇم ۋە بېسىملاردىن چەتئەللىكلەر ۋاقتىدا خەۋەر ئالالمايۋاتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، دۇنيا جامائەتچىلىكى، شەرقىي تۈركىستاندىكى ۋەتەن قۇتقۇزۇش غازاتچىلىرىنىڭ ئەھۋالىنى ۋە ئۇلارنىڭ قايسى يوللار ئارقىلىق مۇستەقىل دۆلەت قۇرماقچى بولغانلىقلىرىنى ئېنىق بىلمەيدۇ.

شەرقىي تۈركىستاندىكى مۇسۇلمانلار ئاساسەن سۈننىي مەزھىپىدىكىلەر بولۇپ، ئۇلار ئىراندىكى مىللىتان ھەركەتلىرى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان شىئە مەزھىپىدىكىلەرگە زادىلا ئوخشىمايدۇ، ئەمما، بۇرا يوندا دىنىي ھېسسىيات كۈندىن - كۈنگە كۈچىيىپ، ئاياللار يۈزىگە چۈمبەل تارتىدىغان، قۇرئان ئوقۇپ، ئەرەپچە ئۆگىنىشكە قىزىقىدىغان ۋە جۈمە نامىزىغا قاتنىشىدىغانلار بارغانسىرى كۆپەيمەكتە. شۇنىسى ئېنىقكى، ئىككى يىل بۇرۇن ئوتتۇرا ئاسىيادا يۈز بەرگەن چوڭ ئۆزگىرىشلەر، بۇرا يوندا پات يېقىندا بىر خىل چوڭ ئۆزگىرىش پەيدا قىلىدۇ.

شەرقىي تۈركىستاننىڭ خوشنىسى ئافغانىستان پارتىزانلىرى سوۋېت ئەسكەرلىرىنى قوغلاپ چىقاردى، بۇ جەرياندا ئۇلار نۇرغۇن قورال - ياراققا ئىگە بولغان، بۇ قوراللار ناھايىتى ئاسانلا شەرقىي تۈركىستانغا ئېلىپ كىرىلىدۇ. شۇڭا، شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ مۇستەقىللىقى بىر خىل خىيالىي تۇيغۇ ئەمەس، بەلكى رىياللىققا ئايلىنىدىغان ھادىسە! مەيلى شەرقىي تۈركىستاننىڭ جەنۇبىدىكى خەلقلەر بولسۇن ياكى شىمالىدىكى يايلاقلاردا ئاتقا مىنىپ يۈرگەن قازاقلار بولسۇن، ئۇلار بىلەن ئۇچراشقان چەتئەللىككە، خىتايغا بولغان ئۆچمەنلىكىنى ۋە نارازىلىقىنى سۆزلىمەي قالمايدۇ. ئافغانىستان شەرقىي تۈركىستانلىقلارنى قورال - ياراق بىلەن تەمىنلەيدىغان رايونغا ئايلىنىپ قېلىشى مۇمكىن.

ھازىرغىچە شەرقىي تۈركىستاندىكى سىياسىي جىنايەتچىلەرنىڭ ئېنىق سانىنى بىلگىلى بولمايدۇ، ئەمما، ھۆكۈمەتنىڭ ھەممىلا يەردە ئادەم تۇتۇشنى كۈچەيتىشى، بۇرا يوندىكى خەلقنىڭ ھۆكۈمەتكە بولغان قارشىلىقىنىڭ ئومۇمىي يۈزلۈك ئاشقانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

خىتايلار، شەرقىي تۈركىستان، تىبەت ۋە ئىچكى موڭغۇلىيەنى ئاساسەن ئۆزىنىڭ تېررىتورىيىسى دەپ قارايدۇ. شۇڭا، چىن مەيلى كوممۇنىستىك تۈزۈمدە تۇرسۇن ياكى دېموكراتىك تۈزۈمگە ئۆتسۇن، سىياسىي جەھەتتىن بۇرا يوننى قولدىن چىقىرىۋېتىشنى خالىمايدۇ. چۈنكى، خىتايلارنىڭ نېفىت ئىشلەپچىقىرىشى بارغانسىرى تۆۋەنلەپ كېتىۋاتىدۇ. بەلكى بىر - ئىككى يىل ئىچىدە، خىتايلار نېفىتنى سىرتتىن ئىمپورت قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ. ئەمما، پەقەت شەرقىي تۈركىستاننىڭ تارىم ۋادىسىدىكى مول نېفىت مەنبەسىلا چىننىڭ نېفىتكە بولغان ئېھتىياجىنى قاندۇرالايدۇ، بۇ كەڭ رايوندىكى تارىم ۋادىسى، دۇنيانى ھەيران قالدۇرغۇدەك دەرىجىدە تېخى ئېچىلمىغان مول نېفىت مەنبەسىگە ئىگە. بۇ چىننىڭ ئىزلىچەردىن تېخىمۇ كۆپ بولۇپ، ئۆزى ئەرەبىستاندىكىدىنمۇ كۆپ. ئەمما بۇرا يوننىڭ مول نېفىت بايلىقى، بۇرا يوننىڭ سىياسىي ھاۋاسىنى تېخىمۇ كەلپەشتۈرۈۋېتىدۇ. چۈنكى، تارىم ۋادىسىدىكى نېفىتنى ئېچىش ئۈچۈن نەچچە مىليارت دوللارلىق مەبلەغ سېلىنىدۇ، بۇ مەبلەغ ياكى چەتئەلدىن كېلىشى مۇمكىن. شۇڭا، كەلگۈسىدە بۇ نېفىت قېزىش بىلەن جەريان چىنغا يېزىپ كېتىلىدۇ. ئۇچاغدا شەرقىي تۈركىستان خەلقى، « بايلىقىمىزنى بۇلاپ كەتتى » دەپ باش كۆتۈرۈپ چىقىشى مۇمكىن. تېخىمۇ ئېنىق قىلىپ ئېيتقاندا، شەرقىي تۈركىستان مۇستەقىل بىر دۆلەت بولسا، بۇ يەردىكى نېفىت مەبلەغ سېلىنىپ ئېچىلغاندىن كېيىن، بۇ دۆلەت نېفىت ئېكسپورت قىلىدىغان ۋە تېز تەرەققىي تاپىدىغان ناھايىتى باي بىر دۆلەت بولىدۇ. ھازىر چىن ھۆكۈمىتى شەرقىي تۈركىستاننىڭ كۆپ مىللەتلىك رايون ئىكەنلىكىدىن پايدىلىنىۋاتىدۇ. ئۇيغۇرلار پۈتۈن ئاھالىنىڭ 45 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدۇ، يەنىلا « ئاز سانلىق » دەپ ئاتىلىۋاتىدۇ. ئۇيغۇرلار باشقا يەرلىك مىللەتلەر بىلەن بىرلىشىپ خىتايغا قارشى ئورتاق سەپ تەشكىل قىلالامدۇ - يوق؟ چىن كوممۇنىستىك پارتىيىسى يەرلىك مۇسۇلمانلارنى ئۆزئارا تارتىشتۇرۇپ، ھەر خىل تىرىشچان ئىنقىلابچىلارنى كۆزىتىۋاتىدۇ. ئۇلار ئۆزىگە يېقىنلاشقان ۋە خىزمەت قىلغانلارنى مۇكاپاتلايدۇ، ئۆزىگە بويسۇنمىغانلارنى ئىنتايىن ۋەھشىيلەرچە باستۇرىدۇ. ھۆكۈمەتنى تەنقىد قىلسا، دەرھال قولغا ئېلىنىدۇ، بۇنىڭ ئىسپاتى شۇكى، « بارىن ۋەقەسى » دىن كېيىن، 50 كە يېقىن دىنىي مەكتەپ تاقىۋېتىلدى، يېڭىدىن سېلىنىۋاتقان 153 مەسجىت توختىتۇلدى، پەقەت قەشقەرنىڭ ئۆزىدىلا 12 مىڭ دىنىي زات ئۈستىدىن تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى.

1990- يىل 9- ئايدا چىن ھۆكۈمىتى يېڭى بىر قارار چىقىرىپ، كوممۇنىستىك پارتىيىسىنى قوللايدىغان ۋە « مىللىي بۆلگۈنچى ئۇنسۇر » لارغا قارشى تۇرىدىغانلارنى ئىمام بولۇشقا رۇخسەت قىلىدىغان بولدى ھەمدە پۈتۈن شەرقىي تۈركىستاندىكى ئىماملاردىن ئۆزلىرىنىڭ سىنىقىدىن ئۆتكەنلەرگە ئىماملىق سالاھىيەت كىنىشكىسى تارقاتتى ۋە ھۆكۈمەت بەلگىلىگەن دىنىي مەكتەپ ھەم ئىسلام جەمئىيەتلىرىنىڭ سىرتىدا دىنىي تەربىيە ئېلىپ بېرىشنى مەنئى قىلدى.

چىن ھۆكۈمىتى شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ خوشنا ئىسلام ئەللىرى بىلەن سودا - سېتىق قىلىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسى ئېشىپ كېتىپ، بۇرا يوندا مىللىي بۆلگۈنچىلىك خاھىشى پەيدا بولۇشتىن ئەندىشە قىلماقتا.

شەرقىي تۈركىستاندىكى نۆۋەتتىكى جىددىيلىك، پارتىلاش خاراكتېرلىق مەسىلىمۇ؟ ياكى ئۇزۇندىن بېرى بېسىۋالغان ھۆكۈمەتنىڭ بېشىنى ئاغرىتىپ كېلىۋاتقان مەسىلىمۇ؟ بۇ مەلۇم ئەمەس، ئەمما بۇ ۋەزىيەت چىن ھۆكۈمىتىنى ناھايىتى قاتتىق چۆچۈتمەكتە. شۇڭا، « ئىچكى - تاشقى بۆلگۈنچى ئۇنسۇرلار » غا قارشى تۇرۇشنى چىن ھۆكۈمىتى نۆۋەتتىكى ئەڭ جىددىي ۋەزىپە دەپ قارىماقتا.

قىسقا خەۋەرلەر

بۇ يىل 10-ئاينىڭ 1-كۈنى، ئانكارادىكى [illegible] شەرقىي تۈركىستانلىقلار [illegible] خىتايلارنىڭ شەرقىي تۈركىستاندىن [illegible] تەلەپ قىلدى.

بۇ يىل 10- ئاينىڭ 17-كۈنى، تۈركىيە [illegible] شەرقىي تۈركىستانلىقلار [illegible] شەرقىي تۈركىستاندا [illegible] چىن [illegible] قويۇپ بېرىلدى. [illegible] تۈرمىدە [illegible]

خىتايلارنىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى قورقۇنچىسى

گېرمانىيەدە چىقىدىغان ئەڭ چوڭ ژورنال derspriegel نىڭ 93- يىل 9- ئاينىڭ 13- كۈنى سانىدىكى ماقالىسى:

شەرقىي تۈركىستاندا مۇسۇلمانلار بومبا پارتلىتىشقا باشلىدى، تىبەتلىكلەرمۇ مەخپىي تەشكىلاتلارنى قۇرماقتا. چىن دائىرىلىرى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىسيان كۆتۈرۈشىدىن ئەندىشە قىلماقتا!

شەرقىي تۈركىستاندا ناھايىتى ياخشى تەربىيە كۆرگەن پارتىزانلار بىر كېچىدىلا قەشقەر شەھرىنىڭ نەچچە كىلومېتىرلىق دائىرىسىنى پارتلىتىپ يوپ - يورۇق قىلىۋەتتى! ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ قەدىمى يىپەك يولى قەشقەردە، ھۆكۈمەتنىڭ يېڭى ئىگىلىك بىناسىغا يەرلەشتۈرۈلگەن بومبا، بۇ بىنادا 7 مېتىر ئۇزۇنلۇقتا تۆشۈك پەيدا قىلدى! بېيجىڭ ھۆكۈمىتى، «بۇ پارتلىتىش ۋەقەسىدە، سەئۇدى ئەرەبىستان، تۈركىيە ۋە ئىراننىڭ قولى بار» دەپ ئىنكاس قايتۇردى.

چىننىڭ ئەڭ غەربىدىكى سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن چېگرىداش بولغان شەرقىي تۈركىستاندا يۈز بەرگەن بۇ پارتلىتىش ھادىسىنى چىنغا قارشىلىق قىلغان بىر خىل ئاگاھلاندۇرۇش دەپ قاراشقا بولىدۇ!

«شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم» نىڭ سېكرېتارى سوڭ خەنلياڭ رادىيودا، «مىللىي بۆلگۈنچىلەر، تېنچلىقتا بولغان ئەڭ چوڭ تەھدىت. بىز ئۇلارغا قارشى ھەقىقانىي كۈرەش ئېلىپ بېرىشىمىز كېرەك» دېدى.

بۇ يىل 8- ئاينىڭ 4- كۈنى، قەشقەردە يەنە بىر قېتىم پارتلىتىش يۈز بەردى. بۇنىڭدىن قاتتىق چۆچۈگەن خىتاي ھۆكۈمىتى دەرھال ھەربىي ھالەت ئېلان قىلدى. ئەمما بۇ تەدبىرى كار قىلمىدى. بۇ يەردىكى مۇسۇلمانلار 1949- يىلى تۈركلەر ياشاپ كەلگەن بۇ بايزىمىننى ئىشغال قىلىۋالغان چىنغا ئاللىبۇرۇن ئۇرۇش ئېلان قىلىپ بولغان ئىدى.

«شەرقىي تۈركىستان» دەپ تونۇلغان، ئۇيغۇر، قازاق قاتارلىق مۇسۇلمان مىللەتلەر ياشايدىغان بۇ رايون خىتايلار تەرىپىدىن «پارتلاتقۇچ دورا ساندۇقى» دەپ قارالماقتا. خىتايلارنىڭ ئاسسىمىلاتسىيە سىياسىتىدىن ۋە ئاقئۇن خىتايلاردىن بىزار بولغان مۇسۇلمانلار چىنغا قارشى ھەركەتلىرىنى زادىلا توختاتقىنى يوق. ئەينى ۋاقىتتا 50 مىڭ قازاق سوۋېتقا قېچىپ كەتتى. پەقەتلا 1950- يىلدىن 1968- يىلغىچە بولغان قىسقا ئارىلىقتا شەرقىي تۈركىستاندا 58 قېتىم چوڭ قوزغىلاڭ بولدى. چىن ھۆكۈمىتى پەقەت 1990- يىلى قەشقەرگە يېقىن بارىن يېزىسىدا دىنىي ئەركىنلىك ئۈچۈن قىلىنغان نامايىشنى قانلىق باستۇردى.

بارساكەلمەس تەكلىماكان چۆللىكى ئەتراپىدا قوراللىنىپ ھەركەت ئېلىپ بېرىۋاتقان مۇسۇلمانلار ئىلگىرى خوشنا دۆلەتلەرنىڭ ھېچقانداق ياردىمىسىز ئۆز ئالدىغا پائالىيەت ئېلىپ باراتتى. ھازىر بۇ قېرىنداش جۇمھۇرىيەتلەر مۇستەقىل بولغاندىن كېيىن، شەرقىي تۈركىستاندىكى مۇسۇلمان پارتىزانلار تېخىمۇ جانلىنىپ، چىننىڭ غەربىي قىسمىدا خىتايلار بىلەن جەڭ قىلماقتا. ئافغانىستاندىكى كېرەكسىز قورال - ياراقلار ئاسانلا قەشقەرگە توشۇلۇۋاتىدۇ.

بۇ يىل 8- ئاينىڭ 17- كۈنى، بىر قانچە دۆلەتتىن كەلگەن رادىكال مۇسۇلمانلار بىر مەخپىي يىغىن ئاچتى. بۇ يىغىنغا قاتناشقانلار ئىچىدە «تېررورىستلار» دەپ تونۇلغان ئىران ھىزبۇللاھ جەڭچىلىرى، ئافغانىستان مۇجاھىتلىرى، كەشمىرنىڭ ئەركىنلىكى ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقان پارتىزانلار ۋە پاكىستان مىللەتچىلىرى بار. ئۇيغۇرلارمۇ ئۆزىنىڭ كۈچىنى نامايەن قىلىش ئۈچۈن، شەرقىي تۈركىستاندا بۇرۇن ھېچقاچان كۆرۈلۈپ باقمىغان پارتلىتىش پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ باردى. پايتەخت ئۈرۈمچىدىن باشقا يەنە، 8- ئاينىڭ ئوتتۇرلىرىدا ئىككى شەھەردە پارتلىتىش يۈز بەردى.

بۇ يىل 9- ئاينىڭ بىرىنچى ھەپتىسىدە، شەرقىي تۈركىستاندىكى يەر ئاستى تەشكىلاتلار ئوخشاش ۋاقىت ئىچىدە، ئوخشىمىغان بەش شەھەردە پارتلىتىش ھەركىتى ئېلىپ باردى. بۇ ھەركەتتە ئۆلگەن ياكى يارىلانغانلارنىڭ سانى ئېنىق ئەمەس. بېيجىڭ بۇ ھەقتىكى ئاخباراتنى قامال قىلدى. بۇندىن باشقا يەنە، شەرقىي تۈركىستاندا مۇستەقىللىققە چاقىرىق قىلىنغان ۋە ئاقئۇن خىتايلارنىڭ ئېقىپ كىرىشىنى توسۇش ھەققىدىكى تەشۋىقات ۋاراقلىرى تارقىتىلدى.

سەئۇدى ئەرەبىستان ۋە ئىراننىڭ بېيجىڭدىكى باش ئەلچىلىرىنىڭ شەرقىي تۈركىستان بىلەن دىنىي باغلىنىشى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلار شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ يالقۇنجاپ تۇرغان دىنىي ھېسسىياتىغا يول بەرمەكتە. ئۆتكەن يىلى 7- ئايغا قەدەر چىن ھۆكۈمىتى جەمئىي 179 نەپەر ئافغانىستانلىق ۋە پاكىستانلىق دىنچىلارنى شەرقىي تۈركىستان ۋە بېيجىڭدىن قوغلاپ چىقاردى.

بۇ يىل 8- ئاينىڭ بېشىدا، چىننىڭ شەرقىي قىسمىدىكى يەنتەي شەھرىدە، ئۆتكۈزۈلگەن چىن دۆلەت بىخەتەرلىك كومىتېتى ۋە تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ مەخپىي يىغىنىدا، چىن، ئامېرىكا چىنغا سوغۇق ئۇرۇش ئېلان قىلىۋاتىدۇ، دەپ گۇمان قىلىپ، «ئامېرىكا مەركىزىي ئاخبارات ئىدارىسى شىنجاڭ ۋە چىننىڭ جەنۇبىدىكى ئالاھىدە رايونلارنىڭ بۆلگۈنچىلىك ھەركىتىگە ياردەم بېرىۋاتىدۇ» دېيىشكەن.

چىن دائىرىلىرى، پارتلىتىش ھەركەتلىرىنىڭ چىندىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ئومۇمىي يۈزلۈك قوزغىلىشىغا يول ئېچىپ بېرىشىدىن ناھايىتى ئەندىشە قىلماقتا. بىر قانچە ھەپتە بۇرۇن، ئىلى دەرياسى بويىدا قازاقلار بىلەن ساقچىلار ئوتتۇرىسىدا بىر توقۇنۇش يۈز بەردى. نامايىش قىلغان قازاقلار، «بىز بىر رېسپوبلىكا بولۇشنى ئىستەيمىز» دەپ تەلەپ قىلدى. بۇ ھادىسىدىن كېيىن، چىن ھۆكۈمىتى قازاقىستان بىلەن بولغان چېگرىسىنى پەقەتلا تىجارەت دائىرىسى ئىچىدىلا ئوچۇق قويدى.

شەرقىي تۈركىستاندا ياشاۋاتقان بىر چەتئەللىك مۇنداق دېدى: «ئۇزۇن يىللاردىن بېرى خىتايلار يەرلىك خەلققە زۇلۇم قىلغانلىقى ۋە ئۇلارنىڭ تەبىئىي بايلىقىنى بۇلاپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، يەرلىك خەلق ئۇلارغا ناھايىتى ئۆچ. بۇ يەرنىڭ ۋەزىيىتى ناھايىتى مۇرەككەپ ھەم خەتەرلىك. بەزى يېزا ۋە كەنتلەردە خىتايلار كوچىلارغا چىقالماس بولۇپ قالدى. چۈنكى ئۇلار، ئۇيغۇرلار ئارقىمىزدىن پىچاق تىقىۋېتىدۇ، دەپ قورقۇشىدۇ».

قوزغىلاڭ ۋە قارشىلىق پەقەت شەرقىي تۈركىستاندىلا بولۇۋاتقىنى يوق، چىن بىخەتەرلىك مىنىستىرلىكى بىلەن تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكى ئۆتكۈزگەن بىر قېتىملىق يىغىندا، «تىبەتتە خىتايغا قارشى ھەركەتلەر تېخىمۇ كۈچەيدى» دەپ ئېتىراپ قىلىنغان. بۇ يىل 5-ئايدىكى لامالار ۋە ياشلارنىڭ ھۆكۈمەت بىناسىغا ھۇجۇم قىلىش ۋەقەسىدىن كېيىن، خىتايغا قارشى بۇ خىلدىكى ھەركەتلەر تىبەتنىڭ باشقا شەھەر- يېزىلىرىدا داۋام قىلىپ كەلمەكتە. بۇ ۋەقەلەردىن كېيىن، ھۆكۈمەتنىڭ باياناتىدا، 12 كىشى تۇتۇلغان ئېلىنغان، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ سىياسىي ۋە دىنىي داھىيسى دالاي لامانىڭ قايتىپ كېلىشىنى تەلەپ قىلغان.

تىبەتلىكلەرنىڭ قوزغىلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا چىن ھۆكۈمىتىنىڭ بىردىنبىر تەدبىرى بار، ئۇ بولسىمۇ، تىبەت بۇددىستلىرى ئوتتۇرىسىدا ئىتتىپاقسىزلىق پەيدا قىلىش، تىبەتكە سەل كەبى كۆچمەن يۆتكەش ۋە شۇ ئارقىلىق تىبەتلەرنى ئۆزۈۋېتىش، ئازسانلىق ھالغا چۈشۈرۈش.

ھازىر 6 مىليون تىبەتلىكنىڭ پەقەتلا 1.8 مىليونىلا تىبەت ئاپتونوم رايوندا ياشايدۇ. قالغانلىرى 1950- يىلدىكى كوممۇنىست ئىشغالىيىتىدىن كېيىن، چىننىڭ ئوخشىمىغان شەھەرلىرىگە تارقىلىشتۇرۇلۇپ، خىتايلار بىلەن بىرگە ياشاپ كەلمەكتە.

ھازىر ھەتتا خىتايلار ئۇزۇن مەزگىل ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن يەرلەردىمۇ خىتايغا قارشى ھەركەتلەر ھېچ ئازايغىنى يوق. يېقىندا قەشقەرنىڭ قاغىلىق ناھىيىسىدە بولغان ۋەقە بۇنى تولۇق ئىسپاتلايدۇ، ئۇ يەردىكى بىر نېفىتلىككە يەرلىك دېھقانلار بېسىپ كىرىپ، نېفىتلىكتە ئىشلەۋاتقان خىتايلارنى ئۇرۇپ، «شەرقىي تۈركىستاننىڭ نېفىتى خىتايغا ئائىت ئەمەس، ۋەتىنىمىزدىن يوقۇلۇش!» دېگەن.

شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلاب ئۈمىد ئىچىدە ياشىماقتا

ئامېرىكا wallstreet ھەپتىلىك ژورنىلىنىڭ 1993- يىل 7- ئاينىڭ 12- كۈنى سانىدىكى خەۋىرى:

(ئاپتورى: ئوتتۇرا ئاسىيا ئىشلىرى مۇتەخەسسىسى روبىنس گېرالد)

شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئازادلىق ھەركىتىنىڭ داھىيسى، 93 ياشلىق ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىن، ئۆز ۋەتىنىنىڭ ئازادلىقىدىن ئۈمىدىنى ئۈزگىنى يوق. مىللىچە كىيىنگەن، ۋۇجۇدىدىن كۈچ - قۇۋۋەت ئۇرغۇپ تۇرىدىغان ئەيسا ئەپەندىم، ئۆيىدە زىيارىتىمنى قوبۇل قىلغاندا ماڭا مۇنداق دېدى: «سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ پارچىلىنىشى بىلەن، شەرقىي تۈركىستاننىڭ مىللىي مۇستەقىللىقى ئۈچۈن داغدام يول ئېچىلدى. يېقىندىن مۇستەقىللىققە ئېرىشكەن ئوتتۇرا ئاسىيا تۈرك قېرىنداش جۇمھۇرىيەتلىرىمىز بىزگە ئۈمىد ۋە جاسارەت ئېلىپ كەلدى. بۇ ئەللەردە ياشاۋاتقان شەرقىي تۈركىستانلىق مۇھاجىرلىرىمىز شەرقىي تۈركىستان مىللىي بىرلىك سېپىنى قۇرۇپ چىقتى».

ئەمما، چىن بۇ رايوندىن ئاسانلىقچە ۋاز كەچمەيدىغاندەك قىلمايدۇ. چۈنكى، گېئولوگلارنىڭ تەكشۈرۈپ ئىسپاتلىشىچە، تارىم ئويمانلىقىدىكى نېفىت زاپىسى، سەئۇدى ئەرەبىستاننىڭ نېفىت زاپىسى بىلەن ئوخشىشىپ كېتىدىكەن.

شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ مىللىي ئەركىنلىك كۈرىشى، 1884- يىلى مانجۇ ئىمپېرىيىسى بۇ دۆلەتنى ئىشغال قىلىپ، ئۇنىڭ نامىنى «شىنجاڭ»، يەنى «يېڭى تېررىتورىيە» دەپ ئۆزگەرتكەندىن بۇيان ئىزچىل تۈردە بۈگۈنگە قەدەر داۋام قىلىپ كەلمەكتە. ماھىيەتتە، ئۇندىن بۇرۇن بۇ يەر، ئوسمان ئىمپېرىيىسى، چار روسىيە ئىمپېرىيىسى ۋە بۈيۈك بېرىتانىيە ئىمپېرىيىسىنىڭ ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشكەن بىر مۇستەقىل دۆلەت ئىدى.

مانجۇ ئىمپېرىيىسى يوقالغاندىن كېيىن، سۇنجۇڭشەن، «شىنجاڭدىكى ئىگىلىك ھوقۇقىغا ئىگە مىللەت تۈركلەردۇر، ئۇلارنىڭ ئۆز-ئۆزىنى قوغداش ھوقۇقى بار» دەپ ئېلان قىلغان ھەمدە ئۇ، «تۈرك، تىبەت، موڭغۇل، مانجۇ ۋە خەنزۇلار بىرلەشكەن بەش مىللەتلىك دۆلەت قۇرۇلمىسىنى قۇرۇش كېرەك» دەپ تەكلىپ بەرگەن ئىدى. ئەمما، بۇ تەشەببۇس ئىشقا ئاشمايلا ئۇۋال بولغان ئىدى. كېيىن جاڭ جېشى بۇ سىياسەتنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، جۇڭخۇا بۈيۈك مىللەتلىرى ئايرىلال-

داۋامى 12-بەتتە

ۋەتەن سۆيگۈسى

سۇلتان ماخمۇت قاشقارلى

ۋەتىنىم چىقتىم سەپەرگە مەن سېنىڭدىن ئايرىلىپ .
ئايرىلىشقا كۆز قىيالماي نەچچە باقتىم قايرىلىپ .
كەتتى سۆيگۈڭ تەنلىرىمگە خۇددى توكتەك تارقىلىپ .
ئاھ سۆيۈملۈك تۇپرىقىم دەپ كۆيدى قەلبىم زارلىنىپ .
خوش دېدىم، كۆڭلۈم بۇزۇلدى تەندە دەرمانىم ۋەتەن .

ئۆز-ئۆزەمنى ماپ بىر يېمۇتۇتۇزا لىسام قاتچىلاپ .
ئىشقىيا رىستۈكۈزلىرىمدىن ئاقتى ياشلار تامچىلاپ .
خۇددى جاللات كەسكەندەك تەنلىرىمنى پارچىلاپ .
ئۆتتى ھىجرانىڭ ئاۋازى يۈرىكىمنى قامچىلاپ .
خوش دېدىم بەختىنى كۆزلەپ مەڭگۈ ئارمىنىم ۋەتەن .

قېيول ئامان، دەپ تەڭرى تاغى قالدى داغدا مۇڭلۇقتۇپ .
ھەتتى ئۆتتۈپ قالمىغىن، دەپ ئاقتى تارىم تولغۇتۇپ .
بىر تەزىم دەرياكەبى ئىشقى ئوتوغا چولغۇتۇپ .
ئۇرتۇتۇپ ياتەم قوقاستەك شەھەتلىكتى ئۆپىلۇنۇپ .
يولغا چىقتىم تۇپرىقى ئەنبەر گۈلىستانىم ۋەتەن .

خوش ئەزىزان مۇقەددەس قەشقىرىم ماڭلىق دىيار .
خوش شەھىدان خوتەنىم جەڭگە ئوتكۇرزۇ لىيقار .
خوش غىرىبانە قومۇل، يەركەن بىلەن ئاقسۇ، كۇچار .
خوش ئىلى، ئالتاي، ئۈرۈمچى كونا تۇرپان لەيلىزار .
مەڭگۈ قەلبىمدە ياتارسەن مىسلى چولپانىم ۋەتەن .

سەن ئىدىڭ سۇلتان سۇتۇق، ماخمۇت، يۈسۈپتەك بۈيۈكى .
سەن ئۈچۈن ياتقان ئىدى شۇ ئەزىمەتلەر يۈرىكى .
ئىلمۇ-ئىرپان يولتۇزى، خەلق يوقتى سەندىن بۆلەكى .
ئۇزاماي قالدى ئاسىيا قىلىپ بىر لىبا ئىستىبلىق ئۆزۈكى .
سەن ئىدىڭ ئالەمگە مەشھۇر تىلدا داستانىم ۋەتەن .

تىممىتتى مول، خوش ھاۋالىق زەپ كېلىشكەن جاي ئىدىڭ .
تاغلىرىڭ ئالتۇن، كۈمۈش، رەڭلىك مېتاللىق باي ئىدىڭ .
تىنچتى ئەلا، سۈپەتلىك ئۇرغۇپ ئاققان ساي ئىدىڭ .
بەيگىگە چۈشسەك قاناتلىق ئەسلى تولپار، تاي ئىدىڭ .
خۇددى تۇرسەك چاقنىغان كۆكتە جەۋلانىم ۋەتەن .

ھەر زامان ئەسلەپ تۇرارمەن يېزا، شەھەر كوچاكتى مەن .
يايلىغىڭ، يايلىغان ئات-كالا تۇزا كېتىمەن .
سىغىنارمەن يەرگىلى ئاچچىق چۈجۈك غورا كېتىمەن .
ھەر سىغىنغاندا پۇراشقا بىر سىقىم توپا كېتىمەن .
تۈگەۋالدىم ياغلىقىمغا تەنتەدە دەرمانىم ۋەتەن .

قەھرىمان ئەجدادلىرىم ئەتتى ئەپ تەۋەررۈك ۋەتەننى .
كىچىكىمدىن كۆز ئاچالماي ئەيلىگەن مەپتۇن مېنى .
خاتىرەمدىن ھىچ چىقارماسمەن پەقەت ئەسلا سېنى .
تومۇرۇمدا جۇش ئۇرۇپ ئاقماقتا سۆيگۈنىڭ قىنى .
ئەدە بولسام ئۇنتۇماي مەن باغۇ بوستانىم ۋەتەن .

باغلىرىڭغا كىرمىۋالدى شۇم تىجىس بىر توپ قاۋان .
ھەر يېقىڭنى قىلدى ۋەيران ئۇلار ماللىق بەدى يامان .
دىللىرىم غەمكىن بۈگۈن ئۈستىگىدە كەزمەكتە تۇمان .
تارقىلۇر بىر كۈن تۇمان، قۇياش پارلار بىگۇمان .
شۇندا كۈلگەيمەن قاقاقلاپ يەر ۋە ئاسمانىم ۋەتەن .

مۇڭلۇقۇم، ئەركىنلىك ئۈچۈن بېلىمنى قاتتىق باغلىدىم .
جان بېغىشلاپ يولى ئەمەس ۋىجدان يولىنى تاللىدىم .
بىلگىمەن دۈشمەن قەبىھ، زور، قىلچە قورقۇپ قالمىدىم .
ھەق-ئادالەت يولىدا ماڭغان يولۇمدىن ياتمىدىم .
ئاق سۈتۈمگە رازى قىلماق دىلدا پەرمانىم ۋەتەن .

ئاۋۇزۇم ئاچا چېچەك قايتىمەن قويىنىڭغا مەن .
تۇتىمەن گۈل دەستىلەر، ھۆرمەت بىلەن تويۇڭغا مەن .
سۆيىمەن شۇندا سېنىڭ كىرەسلىپ بويىنىڭغا مەن .
چالىمەن سازىمنى سازلاپ خوش ئاۋاز تويۇڭغا مەن .
كۈلمىدۇ بۈگۈن چوقۇم دىلدا ئارمانىم ۋەتەن .

1982-1984-يىللار بېجىن-ئىستانبۇل

خوش مېنىڭ ئەن رازى قال جانجىگەر دىلداشلىرىم .
قەلبى سەقەلبىمگە چېتىشلىق ھەمنەپەسى يۇرتداشلىرىم .
خوش مېنىڭ ئەن رازى قال، مۇستاللۇزۇم، قولداشلىرىم .
قالدى قويىنىڭدا سېنىڭ كۆڭلى بىر ئويداشلىرىم .
ئانىجان، مېھرىبانىم، يۈرىكىم، جانىم ۋەتەن .

مەنكى چوڭ قىلسىڭ ئۆزەڭ ئامەت سۈتۈڭدىن ئېمدۈرۈپ .
كۆزلىرىمگە نۇر بېغىشلاپ ئاق-قارىنى بىلدۈرۈپ .
تۇز-ئەتمەك، ئۇيقۇلۇق سوھبىتى كۆلەستكىنى كەزدۈرۈپ .
ئىراق قەلبىمنى گۈلخان، زوق-شەۋقكە چۆمدۈرۈپ .
سېنىڭ ئەجرىڭ بىھىساپ كۆپ ماڭا باقىم ۋەتەن .

بولسا راقان تاغلىرىڭ كەتمەس كۆزۈمدىن ئالدىدىن .
گۈل-گۈلىستان باغلىرىڭ كەتمەس كۆزۈمدىن ئالدىدىن .
زەر كۈمۈش بەلۋاغلىرىڭ كەتمەس كۆزۈمدىن ئالدىدىن .
پەسلى زۇمرەت چاغلىرىڭ كەتمەس كۆزۈمدىن ئالدىدىن .
ساڭا خوش دەيمەن سۆيۈملۈك لالەگۈلزارىم ۋەتەن .

ئەنجىرىڭ، ئانارلىرىڭ كەتمەس كۆزۈمدىن ئالدىدىن .
ئايىتقان بازارلىرىڭ كەتمەس كۆزۈمدىن ئالدىدىن .
قىشلىرىڭ، ۋە يازلىرىڭ كەتمەس كۆزۈمدىن ئالدىدىن .
ئاخشا-قوشاق سازلىرىڭ كەتمەس كۆزۈمدىن ئالدىدىن .
ھەر زامان قەلبىمدە سەن زىكرىمدە دىلدارىم ۋەتەن .

شائىر قەلبى

(لۇتپۇللا مۇتەللىپكە بېغىشلايمەن)

خۇرشىدە (قازاقستان)

چېقىراپ ئولتاردى، كۈنتىڭ باغرى قان .
ئۆپكۈلەپ بويىلىدى قىپ-قىزىل قان .
ياشلىق پېتىپ بارار ئۆپكۈ قاقان بوپ .
جاللاتلار شائىرنىڭ تېنىنى چاپقان ئان .

شائىرنىڭ تېنىدىن چاچرىغان شوقان .
ئاخىرقى شېئىردۇر، جىسمىدىن ئاققان .
شېئىرنى چاپالماس، شېئىر قەلبتۇر .
ئۇ قىسا ئۆتتىدۇر، مەڭگۈگە ياققان .

بوقۇراكۈن ئاتىلار قاقشاپ زارۇ-زار .
دەريالار داۋالغۇپ ئاققانىدى قىيان .
ۋەتىنىڭ باغرىدىن كىلەرىدى پەريات .
ھەر ئۇيغۇر قەلبىدىن ياتقانىدى قىساس .

شائىر روھى كېزەر ۋەتىنى بويلاپ .
ئاڭنى كۆتۈرۈپ ساۋغا بېغان ئىشىكلەرچېكىپ،
زىندانلارنىڭ كۆزنىزروچەكلىرىدىن .
قەلبكە ئۇمۇتنىڭ ئۇرۇقنى چېچىپ ....

شائىر دوستلىرىم ئوت چاچ قەلبىدىن .
قىساس قىتى بىلەن بىلەپ قەلەمنى .
ۋەتەننى قۇللۇقتىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن .
خەلقنىڭ ھەسرىتىنى يېزىڭ ئالەمگە .

كەلدۇق

ئېنىسا لوقمان (ئەمشات)

ئەزەلدىن بىز ئەجەپ ئۇتلۇق تىلەكلەرنى تىلەپ كەلدۇق .
ئەركىن ھۆرلۈككە يەتمەككە ئەزىز جاننى تىكىپ كەلدۇق .
ئۆمىتتىن نۇر ئىلىپ ھەردەم ئۆتى دىلغا تىكىپ كەلدۇق .
بۈيۈك ئارمىنى ئوتقۇنىيلەپ ھەر بەتكە سىزىپ كەلدۇق .
ئازاتلىق ۋەسلى ئۈچۈن تاغۇ-داۋانلارما كېزىپ كەلدۇق .

ئازاتلىقنىڭ ۋەسلىنى ۋەسلى سىكىپ يالغۇن زۆرە كەلەرگە،
بەخش ئەتكەن ئىدى باشتا جاسارەت، كۈچ بىلەكلەرگە .
خىياللار باغنى يۈرەكەپ ئالتۇن نۇر ئەچچەكلەرگە .
كۆڭۈلنى چۆمدۈرۈپ بالەك ئەجەپ شۇ ئىن تىلەكلەرگە .
تومسۇقاپچە تاغ يولنى، ئۆتى ھەردەم يېشىپ كەلدۇق .

ئويانت بىزگە، كۆتەرمەي قەددىزۇلۇمغا باش ئىگىپ ئۆتمەيلى .
بۈيۈك ئەجداد روھىغا ۋاپاسى بولماي كۆز يۇمۇپ ئۆتمەيلى .
بولارمۇ ئەي قېرىنداشلار ئەركىنى ئۆزگىدىن كۈتمەيلى .
ئۇيۇلتاشتەك بولۇپ ئەتمەي ئۇلۇغ جەڭلەرگە يەن تۇرمەيلى .
يىتىشكە بىز ساناتتەك، ئۆتى ئارمان قىلىپ كەلدۇق .

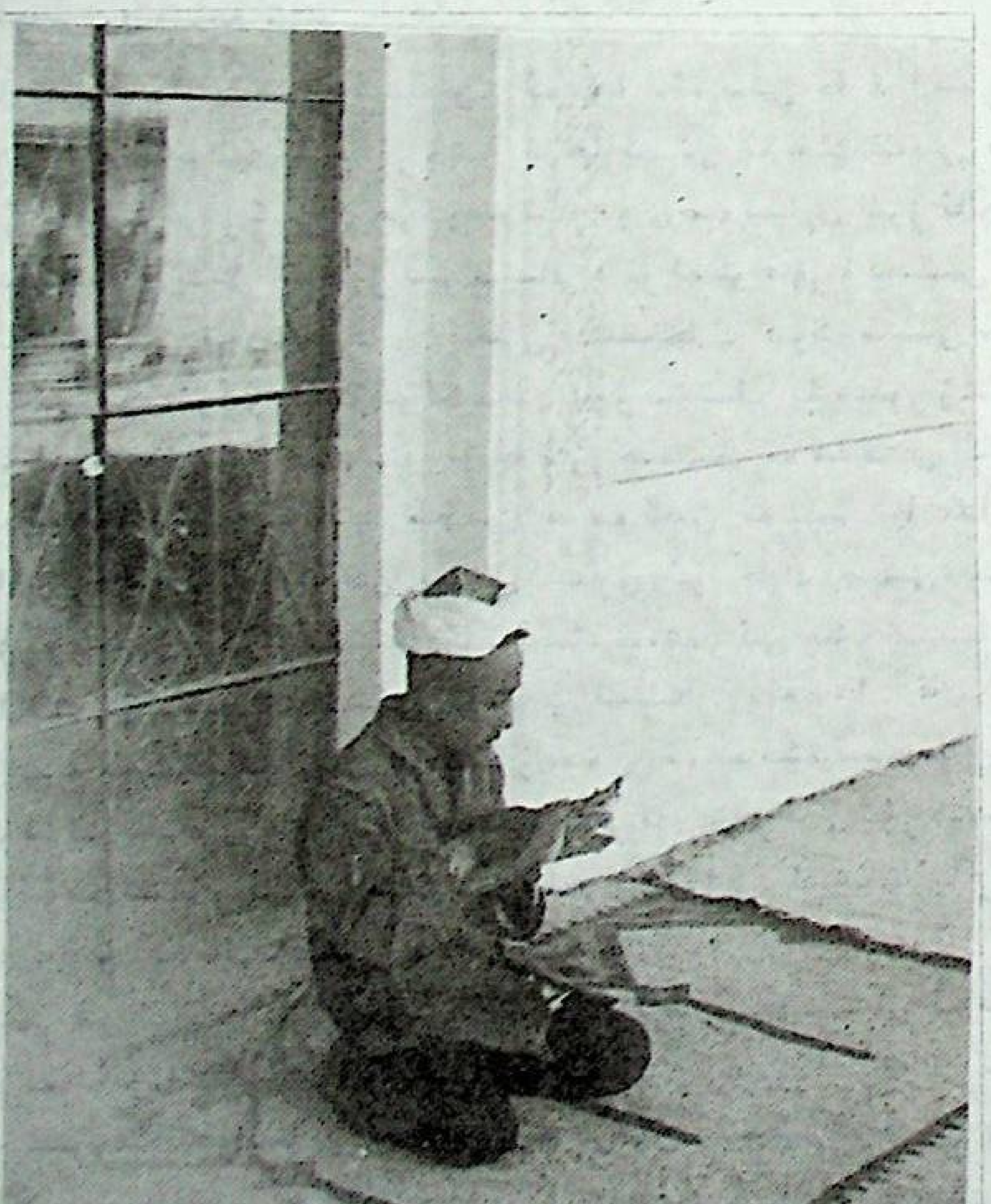

قولدا قۇرئان
دىلدا ئىمان

لا إله إلا الله محمد رسول الله

مەرھوم زەيدىن يۈسۈپكە مەرسىيە

ئاھ دەرىخا داغدا كەتتىڭ ھەقىقەتچىل شەھىد مەردان
قوبۇل ۋەتەن دەپ ھاياتىڭنى ئەيلىدىڭ قۇربان
قۇللۇققا قارىلىپ زۇلۇمغا قارشى ئوت ئاچتىڭ
دىلىڭدا ئورغۇغاچ ھەردەم ئۇلۇغ غايە گۈزەل ئارمان
ئۆلۈك بارىندا ئەي قەھرىمان سىبدىنجى ياقۇن تاغ
ئازاتلىق ئىشقىدا قەلبىڭ يېنىپ تۇرغان گويا گۈلخان
جاھاندىن گەرچە كەتتىڭ ئۇلۇغ روھىڭ ھايات مەڭگۈ
ساڭا ھەر ئىنسان دىلدا ئاشار ھۆرمەت بولۇپ بوستان
سىزگە روشەن چاغدا قورۇشتان ئىلىمىز سوھبەت
ياناسىز كۆز ئالدىدا بولۇپ گويا تاڭدىكى چولپان
سىنى ئەسلەيدۇ مەڭگۈ ئىزباسارلىق تۈمەن ئەۋلاد
ئۇلۇغ غايەڭ چېچەك ئاچقۇ ئارامال قەھرىمان مەردان

شائىر ئابلىخەت ئ. جان

1993.10.15.

شەرقىي تۈركىستان دەۋاسى ئامېرىكىدا جانلانماقتا

بېشى 3-بەتتە

يۇقارقىدەك تارىخى ئارقا كۆرۈنۈشلەر ئاستىدا، يۇيل 7- ئايدا نيۇيورك شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن «ئەسىر مىللەتلەر ھەپتىلىكى» پائالىيىتىدە، شەرقىي تۈركىستان دەۋاسىغا زور ئەھمىيەت بېرىلدى.

نيۇيورك شەھىرىنىڭ مەشھۇر باغچىسى ئىچىدە، شەرقىي تۈركىستاننىڭ بايرىقى ھەر تەرەپكە ئېسىلىپ، مىللى شوئارلار يېزىلغان لوزۇنكىلار ئېسىلدى. ئامېرىكىنىڭ سابىق پارلامېنت ئەزاسى نيۇيورك مىللەت ۋەكىلى ھون. مارىيو بىياگى تەكلىپكە بىنائەن ئالاھىدە يۈيەركە كېلىپ، شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ پائالىيىتىگە قاتناشتى ھەمدە شەرقىي تۈركىستان مىللى قۇرۇلتىيىنىڭ ئامېرىكىدىكى باش تەمسىلچىسى ۋە ئامېرىكا تۈركىستانلىقلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى غۇلامىدىن پاختا بىلەن رەئىس سەھنىسىدە بىرگە ئولتۇردى. ئۇ مىكرافوندا سۆز قىلىپ، شەرقىي تۈركىستاننى ۋە غۇلامىدىن پاختىنى ئاممىغا بىر قۇر چۈشەندۈرگەندىن كېيىن، غۇلامىدىن پاختىنى شەرقىي تۈركىستاننىڭ بۈگۈنكى ئەھۋالى ھەققىدە مەلۇمات بېرىشنى تەلەپ قىلدى. شۇندا قىلا شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ نىمىلەرنى ئارزۇ قىلىدىغانلىقىنى، قانداق شىكايەتلىرى بارلىقىنى سورىدى. پېشقەدەم ئىنقىلاپچىمىز غۇلامىدىن پاختا يۇپا ئالىيەتتە ئامېرىكا خەلقىگە، شەرقىي تۈركىستاندىكى زۇلۇمنى تەپسىلى ئاڭلاتقاندىن كېيىن، ئاخىرىدا مۇنداق دېدى:

«خىتايلار شەرقىي تۈركىستاننىڭ تەكلىماكان چۆلىنى ئىچى يېقىنغىچە «بارسا كەلمەس ئۆلۈم يولى» دەپ ئاتاپ كەلگەن ئىدى. ئەمما ھازىر شەرقىي تۈركىستاننىڭ تارىم ۋادىسىدىن دۇنيادا كەم ئۇچرايدىغان ساپ نېفىت چىققاندىن كېيىن، خىتايلار بۇ چۆلنىڭ ئامىنى «ئۈمىد چۆلى» گە ئۆزگەرتتى. ئەمما يۈيەرنىڭ خوجايىنلىرى بولغان شەرقىي تۈركىستانلىقلار بۇ بايلىقتىن مەھرۇم ھالدا ناھايىتى نامراتلىق، پەرىشانلىق ئىچىدە ياشىماقتا».

ئارقىدىن غۇلامىدىن پاختا ئامېرىكىنىڭ شەرقىي تۈركىستان ھەققىدىكى تۈرغۇن سوئاللىرىغا جاۋاپ بەردى.

شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ بۇقېتىمقى پائالىيىتى ھەققىدىكى خەۋەرلەر، ئامېرىكىنىڭ ھەرقايسى چوڭ رادىيو، تېلېۋىزور ۋە گېزىتلىرىدە ئومۇمى يۈزلۈك خەۋەر قىلىندى. ھازىر غۇلامىدىن پاختا ئامېرىكىدا ياشاۋاتقان شەرقىي تۈركىستانلىقلارنى تەشكىللەپ، شەرقىي تۈركىستان دەۋاسىنى ئامېرىكىدا تېخىمۇ كۈچلەندۈرۈش ئۈچۈن تىرىشماقتا.

شەرقىي تۈركىستانلىقلار ئۈمىد ئىچىدە ياشىماقتا

بېشى 10-بەتتە

مايدۇ، دەپ ئېلان قىلدى. ئەمما، ئەينى چاغدا مەركىزى ھۆكۈمەتنىڭ بۇرايوندىكى باشقۇرۇشى ناھايىتى ئاجىز ئىدى. بۇرايوندىكى يەرلىك ھۆكۈمەت مەركىزى ھۆكۈمەتكە بويسۇنماي، ئىز ئالدىغا ھۆكۈمەت قۇرۇپ، مىللەتلارىملارچە ئۆزلىرىنىڭ دۆلەت قۇرۇلمىسى ۋە رەھبەرلىك سىستېمىسىنى تۇرغۇزغان ئىدى. شىنجاڭ ھۆكۈمىتى موسكۋا بىلەن مەخپى كېلىشىم تۈزۈپ، بۇئۆلكىنى سوۋېتنىڭ باشقۇرۇشىغا كىرگۈزگەن، بۇنىڭ بىلەن چىن سوۋېتنىڭ تاجاۋۇزچىلىق تەھدىتى ئاستىدا قالغان ئىدى.

ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىن ئەفەندى ئەينى چاغدا شەرقىي تۈركىستاننىڭ يات رەھبەرلىرىدىن بىرى ئىدى، ئۇ چاڭ جىشى بىلەن كۆرۈشكەندە، ئۈرۈمچى ھۆكۈمىتىنى تارقىتىپ، شەرقىي تۈركىستان خەلقىگە يۈكسەك ئاپتونومىيە بېرىشنى تەلەپ قىلغان، ئەمما، چاڭ جىشى، ئاپتونومىيە مۇستەقىللىققە يول ئاچىدۇ، دەپ ئەندىشە قىلىپ، بۇ تەلەپنى رەت قىلغان، شۇنىڭ بىلەن سوۋېت ئەسكەرلىرى. شەرقىي تۈركىستانغا كىرىپ، يەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ بۆلگۈنچى كۈچلەرنى تازىلىشىغا ياردەم بېرىپ، تاكى 2- دۇنيا ئۇرۇشىغا قەدەر تۇرغان.

شەرقىي تۈركىستاندا مۇستەملىكىچىلىك كوممۇنىزم دەۋرىدىمۇ يەنە ئوخشاشلا داۋام قىلىپ كەلدى، دەسلەپتە مازىدۇڭ سۇنجۇڭگەن ئوتتۇرىغا قويغان تەشەببۇسنى قوللىغان ئىدى، 1949- يىلى ئۇ، ھاكىمىيەتنى قولغا ئېلىپلا، دەل بۇنىڭ ئەكسىچە يول تۇتتى ۋە، «شىنجاڭ 2000 يىلدىن بېرى جىننىڭ ئايرىلماس بىر پارچىسى، قەدىراتى سېھتىما، تارىخىمىزغا ۋە سوتسىيالىستىك تۈزۈمىمىزگە زىيانلىق» دەپ ۋەدىسىدىن يېنىۋالدى، مۇشۇنداق بىر شارائىتتا، ئەيسا ئەفەندىم جىننى تەرك ئېتىپ، تۈركىيىگە كېلىپ يەرلەشتى.

چىن تاكى بۈگۈنگە قەدەر ئازسانلىق مىللەتلەرنى ئېزىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ئازسانلىق مىللەتلەرنى ئاسسىمىلاتسىيە قىلىش ۋاستىسى ناھايىتى مەككار بولدى. چىن گەرچە پىلانلىق تۇغۇتنى يولغا قويۇپ، كېلىۋاتقان بولسىمۇ، مۇشۇ ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا نوپۇسى 1.03 مىليارتتىن ئاشىدۇ. بېيجىڭ ھۆكۈمىتى ئارتىپ كەتكەن نوپۇسىنى بىر تەرەپ قىلىش ئۇچۇن، پۈتۈن جىن زېمىنىنىڭ 6 دىن بىرىگە توغرا كېلىدىغان شەرقىي تۈركىستاننى تاللىدى:

50 يىلدىن بۇرۇن شەرقىي تۈركىستاندا ئاران 300 مىڭ خىتاي بار ئىدى، 1990- يىلغا كەلگەندە، جىننىڭ كۆچمەن يۆتكەش سىياسىتىنىڭ نەتىجىسىدە، خىتايلارنىڭ نوپۇسى 6 مىليونغا يەتتى. ئەكسىچە ھالدا؛ بۇ ۋەتەننىڭ ئەسلى ئىگىلىرى بولغان ئۇيغۇرلارنىڭ نوپۇسى 35 پىرسەنتكە چۈشۈپ قالدى. چىن ھۆكۈمىتى، «شىنجاڭغا 200 مىليون نوپۇسنى يەرلەشتۈرگىلى بولىدۇ» دەپ قارىماقتا. ئۇچاغدا، 8 مىليون يەرلىك تۈرك خەلق سەل كەبى خىتاي كەلكۈنى ئىچىدە غايىپ بولۇپ كېتىدۇ.

ئەيسا ئەپەندىم مۇنداق دېدى: «خىتايلارنىڭ كۆچمەن يۆتكەش سىياسىتى، بىزنى نەسلىمىز قۇرۇپ كېتىش خەۋپىگە دۇچ كەلتۈرمەكتە».

قارىغاندا ئەيسا ئەفەندىم ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ كەلگۈسى ئۆزگىرىشلىرىدىن ناھايىتى ئۈمىدۋاردەك قىلىدۇ.

ئاخىرىدا ئەيسا ئەفەندىم مۇنداق دېدى: «نۆۋەتتىكى يېڭى دۇنيا ۋەزىيىتىدە، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش ھەققى بار، ئامېرىكا ۋە باشقا ئەللەر بۇ پرىنسىپنى تېخىمۇ ياخشى قوللىشى كېرەك».